

Trends en determinanten in de sport

Eerste resultaten uit het AVO 1999

Werkdocument 68

Trends en determinanten in de sport

Eerste resultaten uit het AVO 1999

Werkdocument 68

Jos de Haan en Koen Breedveld

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, december 2000

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a. wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b. bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen ssom deze doeleinden te bereiken;
- c. informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het Bureau verricht zijn taak in het bijzonder waar problemen in het geding zijn, die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het Bureau te voeren beleid. Omtrent de hoofdzaken van dit beleid treedt de minister in overleg met de minister van Algemene Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties, van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, van Financiën, van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Economische Zaken, van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, december 2000

Werkdocument 68

Omslagontwerp: Bureau Stijlzug, Utrecht

Zet- en binnenwerk: Mantext, Moerkapelle

Dit rapport is gedrukt op chloorvrij papier.

Sociaal en Cultureel Planbureau

Parnassusplein 5

2511 VX Den Haag

Tel. (070) 340 70 00

Fax (070) 340 70 44

Website: <http://www.scp.nl>

E-mail: info@scp.nl

INHOUD

VOORWOORD	1	
1	INLEIDING	3
2	ACHTERGROND: TOENAME SPORTDEELNAME EN RECENTE ONTWIKKELINGEN	7
2.1	Versporting van de samenleving	7
2.2	Veranderingen in opleidingsniveau, welvaart en vrije tijd	8
2.3	Recente ontwikkelingen: sportcultuur, tijdsdruk en flexibilisering	12
3	SPORTDEELNAME EN -INTENSITEIT	15
3.1	Algemene ontwikkeling	15
3.2	Sportdeelname	17
3.3	Sportintensiteit	19
4	BELANGSTELLING VOOR DE SPORT: TOESCHOUWERS EN KIJKERS/LUISTERAARS	23
4.1	Algemene ontwikkeling	23
4.2	Ontwikkeling tussen verschillende groepen	24
5	SPORTDEELNAME PER SPORT	27
5.1	Algemene ontwikkeling	27
5.2	Verschillende groeperingen, verschillende sporten	30
6	ORGANISATIE VAN SPORTBEOEFENING	33
6.1	Lidmaatschap sportverenigingen	33
6.2	Deelname aan competities of trainingen	37
6.3	Gebruik van sportaccommodaties	40
7	CONCLUSIE	43
NOTEN		47
BIJLAGEN		
	Bijlage 1: Het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO)	49
	Bijlage 2: Samenvatting multi-variate analyses	51
	Bijlage 3: Ontwikkeling NOC*NSF ledentallen 1995-1999	53
	Bijlage 4: Lidmaatschap sportverenigingen per sport	57
	Bijlage 5: Deelname competities of trainingen per sport	59
	Bijlage 6: Gebruik accommodaties per sport	61
LITERATUUR		63
SCP-PUBLICATIES		65

VOORWOORD

De sport mag zich in een groeiende belangstelling verheugen. Op de golven van een aantal sportieve successen en een toenemend aantal sporters heeft de zakenwereld sport ontdekt als een geschikte ontmoetingsplaats voor relaties, een handig marketing-instrument en een lucratieve afzetmarkt. Het beleid ziet in sport een nieuw sociaal bindmiddel, een instrument in de preventieve gezondheidszorg en een bron van werkgelegenheid. En burgers zien in sport vooral een plezierige en gezonde vrijetijdsbesteding, alsmede een boeiend en bij tijd en wijle meeslepend schouwspel.

Helaas komt sport ook nogal eens in meer negatieve zin in het nieuws.

Dopingschandalen en voetbalrellen maken duidelijk dat het ook in de sport niet alles goud is wat er blinkt. Commercialisering van de sport roept vraagtekens bij het karakter van de sport, dat verandert, over het verlies aan sport-eigen waarden. Onbezoldigd sportkader lijkt steeds moeilijker te vinden, verschillende sportverenigingen maken moeilijke tijden door.

Sport is evenzeer het domein van vrijwillige associaties als een mondiaal opererende bedrijfstak en een beleidsterrein op verschillende niveaus. Sport staat daarmee, net zoals overigens de cultuur, het toerisme en de diverse oude en nieuwe media, midden in de samenleving. In dit werkdocument worden de ontwikkelingen geschetst in de sportdeelname en in de belangstelling voor sport onder burgers tussen 1979 en 1999. Bedoeld als actualisering van een aantal bestaande tijdreeksen vormt het voor het SCP het startsein om zich in de toekomst intensiever te buigen over de ontwikkelingen in en rondom de sport.

Het SCP is Hugo van der Poel van de Katholieke Universiteit Brabant erkentelijk voor zijn diverse suggesties bij een conceptversie van dit werkdocument.

Paul Schnabel
directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

1 INLEIDING

Sport staat in de belangstelling. Landelijke onderzoeken wijzen op groeiende aantallen sporters. In de media neemt sport een steeds belangrijker plaats in. Bestedingen aan sport, door individuen en door organisaties, zijn groeiende. Door Crum (1991) wordt zelfs gesproken over 'versporting van de samenleving'. Op beleidsniveau vertaalt deze versporting zich in stijgende budgetten voor sport, althans op nationaal niveau, en in de opname van Sport in de naamvoering van het ministerie waaronder dit beleidsterrein ressorteert, het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. De groeiende aandacht voor sport betekent ook een toenemende belangstelling voor de sport als onderdeel van een vrijetijdsindustrie en als onderwerp van beleid. Pogingen om te interveniëren in deze sector, om profijt te trekken van de aan sport verbonden voordelen en om haar disfuncties te minimaliseren, gaan daarbij gelijk op met een groeiende behoefte aan informatie over het reilen en zeilen van de sportsector. In dit werkdocument wordt gepoogd tegemoet te komen aan deze behoefte aan gegevens over sport.

De gegevens waaruit voor dit werkdocument is geput, zijn afkomstig uit het Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek (AVO). In dit onderzoek, dat voor het eerst in 1979 is gehouden en dat vervolgens elke vier jaar is herhaald, is een vrij uitgebreid blok met vragen over sport opgenomen.¹ Het SCP heeft aan de sportdeelname tot nu toe nog geen separate studie gewijd, terwijl de opgestapelde data zich hier inmiddels goed voor lenen.

Het voorlaatste AVO dateert uit 1995. Over de sportgegevens uit dat onderzoek is elders al uitvoerig gerapporteerd (SCP 1996, SCP 1998, Van den Heuvel en Van der Werff 1998, CBS 1998). In dit werkdocument wordt vooral gekeken naar de ontwikkelingen nadien, tussen 1995 en 1999. Doel van het werkdocument is om de bestaande tijdreeksen, zoals opgebouwd in voornoemde publicaties, te actualiseren, en de meest recente ontwikkelingen te plaatsen in het kader van de lange-termijn-veranderingen. Centraal staan de volgende vragen:

- Welke ontwikkelingen doen zich voor in de sportdeelname, in de intensiteit van het sporten en in de publieke belangstelling voor sport?
- In hoeverre zijn sporters aangesloten bij verenigingen, nemen zij deel aan competities en trainingen en maken zij gebruik van sportaccommodaties?
- Hoe hangen verschillen op de genoemde aspecten van het sportgedrag samen met relevante achtergrondkenmerken (leeftijd, sekse, vooropleiding, e.d.) en met de sporten die men beoefent, en wat zijn de ontwikkelingen?

Het merendeel van de vragen over sport in het AVO 1999 is ook al in eerdere edities gesteld. Daarnaast zijn in de 1999-editie van het AVO ook enige nieuwe (of oude) vragen toegevoegd. Zo is onder andere de vraag uit 1979 naar de mate waarin men voor een sport les krijgt of traint onder leiding van (erkende) sportinstructeurs herhaald.

In het AVO-1999 zijn verder nieuwe vragen opgenomen over vrijetijdsactiviteiten (waaronder sporten) van de belangrijkste personen in het sociale netwerk van de respondent, en over de mate waarin men met anderen sport en over sport praat. Over deze onderwerpen zal niet hier, maar in vervolpublicaties worden gerapporteerd.

In dit werkdocument wordt de sportdeelname beschreven aan de hand van steeds dezelfde achtergrondkenmerken. Het is daarbij niet de bedoeling om een model te presenteren waarmee verschillen in sportdeelname verklaard kunnen worden. Wel zullen de beschreven trends geïnterpreteerd worden in het licht van een aantal sociale, culturele en economische ontwikkelingen.

Tegen deze achtergrond worden in dit werkdocument overwegend 'bi-variate analyses' gepresenteerd, en is tevens nagelaten om voor alle verschillen na te gaan in hoeverre deze statistisch significant zijn. In aanvulling hierop zijn voor drie kerncijfers – sportdeelname, lidmaatschap van sportvereniging en deelname aan competities of trainingen – aanvullende multi-variate analyses uitgevoerd en zijn de daarin aangetroffen verschillen getoetst op significantie.

Onder de geselecteerde kenmerken zijn er verschillende die naar facilitatie of juist beperkingen voor sportdeelname verwijzen. Deelname aan sport is een vorm van vrijetijdsbesteding. Omdat er veel andere mogelijkheden zijn, moet er uit verschillende alternatieven gekozen worden, waarbij voor- en nadelen tot op zekere hoogte tegen elkaar worden afgewogen. De uitkomst van zo'n afweging zal afhangen van hulpbronnen waarover iemand beschikt en van beperkingen waarmee iemand geconfronteerd wordt. Tot die hulpbronnen behoren de eigen sportieve vaardigheden en de sportieve belangstelling in de directe sociale omgeving. Voor een deel worden eigen vaardigheden in het onderwijs verworven. Hier maken leerlingen kennis met verschillende sporten. Mogelijk kan een hogere deelname van hoger opgeleiden worden toegeschreven aan de bredere introductie in de sportieve wereld tijdens de langere schoolloopbaan. Bij restricties kan men denken aan beschikbare vrije tijd, financiële middelen en fysieke belemmeringen.

Op basis van deze overwegingen is een beperkt aantal kenmerken geselecteerd voor de beschrijving van de sportdeelname, te weten: leeftijd, opleidingsniveau en maatschappelijke positie. Deze kenmerken bleken ook in vroegere onderzoeken bruikbaar om verschillen in participatie aan het licht te brengen. Vooral de leeftijd en het opleidingsniveau van personen bleken van belang (Wippler 1968, De Haan en Knulst 2000). Zoals gebruikelijk bij een statistische analyse is tevens sekse als achtergrondkenmerk opgenomen. Gezien het groeiende aandeel van allochtonen onder de bevolking is ook de etnische achtergrond van de sporters in de beschrijvingen meegenomen.

De indeling van het werkdocument is als volgt. In hoofdstuk 2 worden de ontwikkelingen in het sporten geplaatst in de context van enige maatschappelijke ontwikkelingen op de korte en lange termijn. In hoofdstuk 3 wordt vervolgens gekeken naar de actieve sportdeelname en naar de intensiteit van het sporten, en in hoofdstuk 4 naar de belangstelling voor de sport (via het bezoeken van wedstrijden en/of het volgen van sport via radio en/of televisie). In hoofdstuk 5 wordt wederom gekeken naar de

actieve sportdeelname, maar dit keer vanuit het perspectief van de diverse sporten: welke sporten zijn populair, en onder welke maatschappelijke groeperingen. In hoofdstuk 6 staat de organisatie van de sportbeoefening centraal: sport men in verenigingsverband, in ander verband of alleen, in welke mate neemt men daarbij deel aan trainingen en competities, en van welke sportaccommodaties maakt men gebruik. Dit werkdocument wordt afgesloten met een conclusie (paragraaf 7).

2 ACHTERGROND: TOENAME SPORTDEELNAME EN RECENTE ONTWIKKELINGEN

Alvorens in te gaan op de uitkomsten van de gevoerde analyses, wordt in dit hoofdstuk een kort overzicht gepresenteerd van enige maatschappelijke ontwikkelingen binnen en buiten het veld van de sport. In paragraaf 2.1 wordt ingegaan op de ontwikkelingen in het sporten, vooral in de periode 1975-1995. In paragraaf 2.2 volgt een korte beschrijving van de belangrijkste maatschappelijke ontwikkelingen in dezelfde periode. In paragraaf 2.3 wordt stilgestaan bij de ontwikkelingen na 1995.

2.1 Versporting van de samenleving

In 1965 publiceerde het CBS de uitkomsten van zijn tweede, grote tijdsbestedingsonderzoek. Eerder was een dergelijk onderzoek uitgevoerd in 1955. Nadat de televisie haar intrede had gedaan en de vrije zaterdag was ingevoerd, achtte het CBS herhaling van het onderzoek noodzakelijk. Vergelijking van de uitkomsten van de twee onderzoeken leerde dat de vrije tijd in de avonden en weekeinden, mede als gevolg van de vrije zaterdag, met gemiddeld 4 uur was toegenomen. De extra vrije tijd bleek echter allerminst te worden aangewend om dan ook actief te zijn. Het tegendeel was waar. In vergelijking met 1955 bleek de hoeveelheid tijd besteed aan 'vitale bezigheden' niet te zijn toe- maar afgenomen. Enigszins bezorgd signaleerden de onderzoekers dat er onder de Nederlandse bevolking sprake was van 'lichamelijke passivering' (CBS 1962c:66).

Anno 2000 komt de bezorgdheid van de CBS-onderzoekers nog geenszins gedateerd over. Ook nu vormt de mate van lichamelijke activiteit een belangrijk aandachtspunt in zowel wetenschappelijke als beleidsrapporten over sport. Zo wordt in het *Tendrapport Bewegen en Gezondheid* geconstateerd dat niet meer dan '20% van de Nederlandse bevolking voldoet aan de Nederlandse Beweegnorm' (Hilbebrandt et al. 1999:47). Tussen 1990 en 1997 blijkt dit percentage licht te zijn gedaald. Vooral ouderen en laag-opgeleiden zouden inactief zijn (ibid:47). Een andere doelgroep in termen van bewegen is de jeugd. In toenemende mate baart de (afnemende) sportactiviteit van jongeren beleidsmakers zorgen (zie Raad voor het Jeugdbeleid 1995, de campagne *Jeugd in Beweging*, de Troonrede van 1997, Kidwise 2000, en verder Van der Poel en Raaijmakers 1998 voor enige nuancerende bevindingen).

Enigszins in tegenspraak met deze bezorgdheid is de constatering dat er sprake is van een 'versporting van de samenleving' (Crum 1991). Anders dan een eeuw geleden is sport niet langer een marginaal fenomeen dat toebehoort aan de mannelijke bovenlaag van de bevolking. Sport anno 2000 staat midden in de samenleving. De waarden, normen en taal van de sport kennen een bereik tot ver buiten het sportveld zelf. Gele en rode kaarten zijn algemene waarschuwende symbolen geworden, werk is tegenwoordig topsport of mag dat juist niet zijn, en uitdrukkingen als 'er even helemaal doorheen zitten' of dat iets 'een gelopen race is' worden even vaak door businessmanagers gebezigd als door sportcommentatoren. Tegelijk dringt de maatschappij ook nadrukkelijk

binnen in de sportwereld zelf, door sport te beladen met tal van maatschappelijke functies (vgl. de nota *Wat Sport Beweegt* uit 1996 van het Ministerie van VWS, zie ook Bottenburg en Schuyt 1996, Van den Heuvel en Van der Poel 1999) en door haar tot inzet te maken van zakelijke belangen (vgl. Maassen 1999, voor de commercialisering van de voetbalsport).

Versporting van de samenleving uit zich verder in cijfers over sportdeelname en tijdsbesteding aan sport. In hun publicatie *Trendanalyse Sport* (1998) vatten de Tilburgse vrijetijdswetenschappers Van den Heuvel en Van der Werff, met gebruikmaking van het AVO en van het tijdsbestedingsonderzoek (TBO) van het SCP, de belangrijkste ontwikkelingen in sportdeelname samen. Uit de TBO-analyse viel op te maken dat het aandeel regelmatige sporters in de bevolking van twaalf jaar en ouder tussen 1975 en 1995 was gestegen van 40% naar 55%. In dezelfde periode was het aandeel mensen dat in een week sportief actief was, gestegen van 26% in 1975 naar 40% in 1995. De gemiddelde tijd die men in een week in oktober aan sport (incl. reistijd) besteedde, nam daarbij toe van 2,8 uur per week in 1975 naar 3,4 uur per week in 1995. Mannen sportten daarbij vaker dan vrouwen, en jongeren meer dan ouderen, maar tussen 1975 en 1995 waren deze verschillen aanmerkelijk verkleind (ibid:43; zie ook SCP 1996, 1998).

Uit de AVO-gegevens bleek voorts dat sporten die tussen 1979 en 1995 belangrijk populairder waren geworden vooral individuele sporten betroffen (fitness, wandelen, fietsen, tennis, golf). De deelname aan teamsporten bleek ofwel een stabiele ofwel een dalende tendens te vertonen (ibid:12). Bij elkaar suggereert deze ontwikkeling dat zich in de sport een proces van individualisering voltrekt. In standaard-indicatoren als het percentage sporters dat lid is van een vereniging of het aandeel sporters dat deelneemt aan competities of trainingen is die ontwikkeling echter nog niet goed af te lezen. Het aandeel sporters dat lid is van een vereniging ligt al jaren iets boven de 50%, het aandeel trainende en/of competitie spelende sporters iets boven de 40% (zie Strijp 1996 en Bottenburg 1994 voor een kritiek op de these van de individualisering in de sport). Wel was er tussen 1991 en 1995, eigenlijk voor het eerst in de geschiedenis van het AVO, onder sporters sprake van een dalend aandeel verenigingsleden én een dalend aandeel trainenden/competitie-spelenden (Van den Heuvel en Van der Werff 1998:28).

2.2 Veranderingen in opleidingsniveau, welvaart en vrije tijd

De toegenomen sportdeelname moet worden begrepen tegen de achtergrond van een aantal maatschappelijke ontwikkelingen. In andere publicaties is al vrij uitgebreid ingegaan op veranderingen in de vrije tijd en de condities voor vrije tijd (bijvoorbeeld: SCP 1994, SCP 1996, SCP 1998, Van den Heuvel en Van der Poel 1999, Van den Broek et al. 1999). Om die reden wordt hier alleen kort bij een aantal van de belangrijkste ontwikkelingen in de periode 1975-1995 stilgestaan. Achtereenvolgens gaat het dan om het gestegen opleidingsniveau, de toegenomen welvaart en de ontwikkelingen in de hoeveelheid vrije tijd en de besteding daarvan.

Het gestegen opleidingsniveau

Jongeren zijn de afgelopen decennia massaal toegestroomd binnen het voortgezet en hoger onderwijs. In de leeftijd tot twintig jaar zijn er hierdoor steeds meer studerende en steeds minder (fulltime) werkende jongeren. Terwijl elke nieuwe lichting van leerlingen in de naoorlogse periode weer wat langer naar school ging dan de voorgaande, heeft die ontwikkeling zich vanaf de generatie van 1955 in een hogere versnelling voorgedaan. Het gevolg hiervan is dat het aandeel hoger opgeleiden in de bevolking stelselmatig is toegenomen, en dat het sterkst onder de allerhoogst opgeleiden (tabel 2.1).

Tabel 2.1 Opleidingsniveau (huidig of voltooid) van de bevolking, 12 jaar en ouder, 1975-1995, in procenten

	%					index				
	1975	1980	1985	1990	1995	1975	1980	1985	1990	1995
lo-lbo	56,4	52,6	42,4	32,0	26,6	100	93	75	57	47
mavo-havo-vwo-mbo	34,4	35,9	42,4	48,0	48,6	100	104	123	140	141
hbo-wo	9,2	11,5	15,2	20,0	24,8	100	125	165	217	270

Bron: SCP (TBO 1975-95)

De toegenomen welvaart

De economische ontwikkeling heeft geleid tot een toename van de welvaart. De toegenomen welvaart zorgde ervoor dat er steeds meer luxartikelen aangeschaft konden worden, en financiële middelen beschikbaar kwamen voor de vrije tijd. De gevolgen daarvan laten zich aflezen aan verschillende indicatoren (tabel 2.2). Tussen 1975 en 1995 zijn we vaker en verder op vakantie gegaan en zijn we per vakantie meer geld gaan uitgeven. Meer in het algemeen zijn we mobieler geworden, althans besteden we meer tijd aan het verplaatsen. De consumptieve bestedingen ten behoeve van de vrije tijd zijn tussen 1975 en 1995 met 51% gestegen, de outillage aan audiovisuele apparaten is in dezelfde periode verviervoudigd. Overigens heeft niet iedereen in dezelfde mate van deze toegenomen welvaart geprofiteerd. Op basis van de inkomensstatistieken van het CBS kan worden becijferd dat tussen 1985 en 1995 de inkomensverdeling ongelijker is geworden (SCP 1998:106).

Tabel 2.2 Verschillende aspecten van de bestedingen in c.q. t.b.v. van de vrije tijd, bevolking van 12 jaar en ouder, 1975-1995

	% en absolute aantallen					index				
	1975	1980	1985	1990	1995	1975	1980	1985	1990	1995
vakantie part graad (%)	54,0	68,0	64,0	70,0	72,0	100	126	119	130	133
aantal buitenlandse vakanties	1,3	1,4	1,5	1,7	1,7	100	108	115	131	131
gemiddelde uitgave per vakantie		1262	1347	1459	1668		100	107	116	132
tijd besteed aan verplaatsen (uren)	7,2	7,0	7,6	8,2	9,0	100	98	106	115	126
audio-/video apparatuur (index)						100	173	192	270	428
consumptieve best..vrije tijd (index)						100	121	117	138	151

Bron: SCP (1998:698, 719), SCP (TBO 1975-95)

Verdeling van de vrije tijd

Hoewel de gemiddelde jaarlijkse arbeidsduur van werkenden is afgenomen, hebben werkenden naast hun betaalde werk steeds vaker andere 'verplichtingen'. Gehuwde vrouwen, die voorheen onbetaalde arbeid op zich namen, zijn tussen 1975 en 1995 steeds meer toegetreden tot het arbeidsproces zonder een even groot deel van hun onbetaalde werk af te stoten. Het aantal personen dat twee of meer taken op het gebied van studie, betaald werk of huishoudelijke zorg moet combineren, nam daarvoor toe van 19% in 1975 tot 32% in 1995 (SCR 1996). Vooral het beter opgeleide deel van de bevolking is meer gaan werken. Hierdoor is de verdeling van werk en vrije uren over de bevolking sinds de jaren zeventig ongelijker geworden. Daarbij komt dat de beroepsarbeid tegenwoordig het meest plaatsvindt in een levensperiode waarin ook andere 'carrières' in het leven, op zowel de relatiemarkt als de woningmarkt, veel tijd en aandacht vergen. In deze levensfase trouwen veel mensen of gaan samenwonen, krijgen kinderen, en verhuizen naar een ruimere woning. Al die beslissende en tijdrovende gebeurtenissen worden samengebond in een betrekkelijk klein deel van het leven, dat om die reden ook wel het 'spitsuur in het leven' wordt genoemd (SCP 1998). De opeenhoping van diverse werkzaamheden en verplichtingen is zodanig dat de netto vrije tijd onder de groep beneden de leeftijd van vijftig sinds de jaren zeventig is teruggelopen, terwijl die van de groep boven de vijftig jaar is opgelopen (tabel 2.3).

Tabel 2.3 Aantal vrije uren tijdens één week in oktober, personen van 12 jaar en ouder, 1975-1995, in uren per week

	1975	1980	1985	1990	1995
gehele steekproef	47,9	46,8	49,0	47,2	47,3
mannen	49,6	48,6	50,5	48,2	47,9
vrouwen	46,2	45,1	47,6	46,2	46,8
12-19 jaar	44,2	41,4	42,6	39,6	40,9
20-34 jaar	44,9	43,7	45,1	43,1	42,5
35-49 jaar	46,9	44,7	46,3	44,3	44,2
50-64 jaar	50,5	51,6	54,5	55,3	53,9
≥ 65 jaar	57,0	57,2	61,6	59,2	60,7

Bron: SCP (TBO '75 - '95)

Besteding van de vrije tijd

De vraag welk soort vrijetijdsbesteding door de tijd heen aan belang heeft gewonnen, laat zich het best beantwoorden aan de hand van cijfers waarin de aan diverse activiteiten bestede tijd wordt uitgedrukt in procenten van het totaal aantal vrije uren (tabel 2.4).

Tabel 2.4 Verdeling van vrije tijd over verschillende activiteiten, bevolking van twaalf jaar en ouder, 1975-1995, in procenten van het totaal aantal vrije uren

	1975	1980	1985	1990	1995	1975	1980	1985	1990	1995
televisie	26,1	26,2	27,7	28,2	28,2	100	100	106	108	108
uitgaan	11,3	10,3	11,3	12,0	13,1	100	91	100	106	116
sport	1,7	2,2	2,6	2,7	3,0	100	129	153	159	176
huiselijk contact	23,4	23,7	20,9	21,3	20,1	100	101	89	91	86
lezen	12,7	11,8	10,8	10,8	9,4	100	93	85	85	74
overig	24,8	25,8	26,7	25,0	26,2	100	104	108	101	106
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0					

Bron: SCP (1996:372)

Veel vrije tijd wordt besteed aan televisiekijken en aan huiselijke contacten (contact met huisgenoten, visite ontvangen en op visite gaan). Te zamen nemen beide soorten bezigheden bijna de helft van de vrije tijd in beslag. Aan elektronische media is, evenals aan uitgaan en aan sport, sinds 1975 een groter deel van de vrije tijd besteed. Het tijdsdeel dat besteed werd aan huiselijke contacten nam, evenals dat aan lezen, juist af.

In meer algemene termen kan de besteding van de vrije tijd worden afgelezen aan wat abstractere structuurkenmerken. In dit kader zijn daarbij vooral de uithuizigheid en diversiteit relevant (tabel 2.5).

Tabel 2.5 Uithuizigheid en diversiteit van de vrijetijdsbesteding, bevolking van 12 jaar en ouder, 1975-1995

	1975	1980	1985	1990	1995
uithuizigheid vrije tijd (in %)	35,8	34,8	36,5	37,3	39,2
aantal vrijetijdsactiviteiten ^a	8,8	8,7	8,8	8,8	9,1
diversiteit vrijetijdsgedrag binnen één week ^b	13,1	13,7	13,2	13,5	13,3

a Gemiddelde aantal positieve antwoorden per persoon bij een reeks vragen over vrijetijdsbesteding waaraan men soms of vaker deelneemt.

b Aantal uiteenlopende vrijetijdsactiviteiten waaraan men feitelijk in de loop van één week heeft deelgenomen, gestandaardiseerd voor een gemiddelde hoeveelheid vrije tijd van 47 uur.

Bron: SCP (TBO'75-'95)

Als gevolg van de toegenomen tijdsbesteding aan vooral uitgaan en sport werd tussen 1975 en 1995 een steeds groter deel van de vrije tijd buitenshuis doorgebracht. De mate van uithuizigheid nam daarbij onder alle leeftijdsgroepen toe, behalve onder de jeugd tot twintig jaar. Bijgevolg was in 1995 niet langer de jeugd het meest uithuizig, zoals in 1975 en 1985 nog het geval was, maar de leeftijdsgroep van 20-34-jarigen. Opmerkelijk is ook de sterk toegenomen uithuizigheid onder de 50-64-jarigen (SCP 1996).

Kijkt men naar de diversiteit van de vrijetijdsbesteding, dan blijkt dat mensen steeds meer verschillende soorten activiteiten ontplooiën. Het aantal uiteenlopende vrijetijdsactiviteiten waaraan de Nederlandse bevolking wel eens deelneemt, bedroeg in 1975 al 8,8 gemiddeld per persoon. In de eerste helft van de jaren negentig is dit

gemiddelde tot 9,1 opgelopen. Jongeren hadden aanvankelijk het breedste repertoire. Sinds de jaren tachtig is dit niet langer het geval; de diversiteit in vrijetijdsgedrag is toen juist onder jongeren gaan afnemen. Onder de mensen van middelbare leeftijd en ouderen is de diversiteit wel toegenomen en wel zodanig dat deze in de recente periode ruimschoots tegen de teruggang onder de jeugd opwoog, zodat het bevolkingsgemiddelde licht is gestegen. Afwisseling van activiteiten lijkt de norm te zijn geworden. Hoewel verschillende groepen hun vertier op uiteenlopende plaatsen zoeken, lijken allen toch deel te hebben aan de dezelfde *Erlebniskultur*. In dit patroon worden activiteit, momentconsumptie en rages aangemoedigd door media en reclame. Er is een voorkeur ontstaan voor activiteiten waarin directe zintuiglijke genoegens vooropstaan. Het vaker zoeken van ontspanning in zintuiglijke ervaringen is ook wel aangeduid als 'de opkomst van de *sensate culture* of sensorische cultuur' (SCP 1994). De toegenomen belangstelling voor sport lijkt hier mede door ingegeven. In sportbeoefening komen zintuiglijke ervaringen, nieuwe impulsen en gerichtheid op het hier en nu samen.

2.3 Recente ontwikkelingen: sport-cultuur, tijdsdruk en flexibilisering

Kort samengevat blijkt de belangstelling voor sport, mede dankzij het gestegen opleidingsniveau, de toegenomen welvaart en de opmars van een uithuizige en 'sensorische cultuur', de afgelopen decennia belangrijk te zijn gegroeid, waarbij opgemerkt dat de grootste groei in de jaren zestig en zeventig plaats vond. In de jaren tachtig en in de eerste helft van de jaren negentig heeft de sportdeelname zich min of meer gestabiliseerd, waarbij zich vooral verschuivingen tussen groepen voordeden. De vrije tijd steeg daarbij tamelijk sterk onder de 50+'ers, maar daalde onder de groep 12-49-jarigen. Tegelijk nam de concurrentie binnen de vrije tijd toe. Na 1991 lijkt, voor het eerst, een beweging op gang te zijn gekomen richting een meer geïndividualiseerd sport-gedrag.

Voor de periode 1995-1999 leken de vooruitzichten voor de sport niet onverdeeld gunstig te zijn geweest. Zich baserend op de AVO's en TBO's tot 1995 spraken Van den Heuvel en Van der Werff in 1998 de verwachting uit dat de sportdeelname zich zou stabiliseren, waarbij zij niet uitsloten dat de georganiseerde sport aan belangstelling zou inboeten (ibid:44). Zij wezen daarbij, naast vergrijzing van de bevolking, op de individualisering en de toenemende tijdsdruk. In het resterend deel van dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de ontwikkelingen na 1995, en dan vooral aan het voortleven van een sportcultuur, aan de ontwikkelingen in de hoeveelheid vrije tijd en aan de 'flexibilisering'.

Sportcultuur

In positieve zin valt op te merken dat het sportklimaat de afgelopen jaren als goed te kwalificeren is. Nederlandse sporters boekten aansprekende resultaten (denk aan de Champions League-overwinning van Ajax in 1995, Krajiceks Wimbledon-titel in 1996, en de goede Olympische prestaties bij Atlanta 1996 en Nagano 1998). Sport heeft daarnaast met regelmaat positief in de belangstelling gestaan, onder andere in verschillende Troonredes², terwijl negatieve voorvallen in de sport – met uitzondering wellicht van diverse dopingschandalen zoals in de Tour van 1999 en de dood van

Ajax supporter Picorni – niet ineens opvallend veel aandacht hebben gekregen. Positief kan voorts worden genoemd dat zich nieuwe sporten hebben aangediend, zoals het skeeleren en in-line skaten, terwijl ook het voortduren van de fitness- en gezondheidscultuur de sport geen slecht zal hebben gedaan. Om meerdere redenen mag dus verwacht worden dat de belangstelling voor sport na 1995 zeker niet minder zal zijn geworden. Of deze belangstelling zich ook vertaalt in een actieve sportdeelname is daarbij mede afhankelijk van de gelegenheid die men heeft om zelf actief deel te nemen aan sport³. En hier nu zijn de voortekenen minder gunstig. Met name geldt dat voor de hoeveelheid voor sport beschikbare tijd, en de verdeling daarvan over de dag en de week.

Beschikbare sport-tijd: arbeidsparticipatie en vrijetijdsconcurrentie

Voor meer precieze gegevens over de ontwikkeling van de hoeveelheid vrije tijd na 1995 is het wachten op de gegevens uit het TBO 2000. Er zijn echter goede redenen om aan te nemen dat de hoeveelheid vrije tijd na 1995 is gedaald.

Ten eerste is het aandeel werkenden na 1995 toegenomen, en dat onder alle leeftijds-groepen (tabel 2.6). Vooral onder de groep 15-19-jarigen is de arbeidsparticipatie sterk toegenomen, maar ook onder de groep 50-64-jarigen steeg de arbeidsparticipatie meer dan gemiddeld. Een gunstig aspect daarvan is dat de beschikbare inkomens in de jaren 1996, 1997 en 1998 steeds zijn gestegen (CBS 2000). Tegelijk betekenen het werk-werk-werk-beleid van de afgelopen jaren en de huidige krapte op de arbeidsmarkt dat meer tijd op gaat aan betaalde arbeid. Bovendien is bij mannen de gemiddelde arbeidsduur nauwelijks afgenomen terwijl die van (werkende) vrouwen juist is toegenomen.

Tabel 2.6 Netto arbeidsparticipatie 1995, 1999, bevolking 15-64 jaar, in procenten

	1995	1999	Index (1995=100)
15-19 jaar	14,7	23,2	158
20-49 jaar	69,3	75,9	110
50-64 jaar	38,6	45,8	119
totaal	57,8	63,8	111

Bron: CBS (EBB 1995, 1999)

Een tweede reden om te vermoeden dat de tijd voor sport tussen 1995 en 1999 is afgenomen, is gelegen in de ontwikkelingen op de woning- en op de vrijetijdsmarkt. De afgelopen jaren is er sprake geweest van een boom op de markt voor onroerend goed. Getalsmatig vertaalt dit zich in een stijgend percentage eigen-huis-bezitters en een gegroeid aantal verhuizingen⁴. Voor grote groepen mensen zullen de beslommeringen die gepaard gaan met het verwerven van een ander c.q. een eigen huis (tijdelijk) energie hebben weggenomen van andere activiteiten, waaronder sport. Sport is daarbij met andere aanbieders uit de vrijetijdsindustrie verweekeld in een strijd om de gunsten van de consument. De eerder gememoreerde toename in het vrijetijdsaanbod lijkt ook na 1995 verder te zijn voortgeschreden (Mommaas et al. 2000, Van den Broek en De

Haan 2000). Naast de bestaande verlokkingen is daar bijvoorbeeld ook internet bijgekomen, alsmede een uitgebreider aanbod van tv-stations. In toenemende mate zouden sporters tot sportpassanten verworden, die zappend en shoppend maar wellicht weinig geëngageerd een greep doen uit de brede ruif van het sportaanbod (SCP 1998).

Flexibilisering: arbeids- en winkeltijden

In 1996 zijn zowel de Arbeidstijdenwet als de Winkeltijdenwet ingevoerd. De Arbeidstijdenwet biedt meer mogelijkheden om werknemers, in overleg trouwens, flexibel in te zetten. Tussen 1995 en 1998 is het aandeel werkenden met onregelmatige werktijden met 1,8% toegenomen, van 47,9% in 1995 naar 49,7% in 1998. Het aandeel onregelmatig werkenden is daarbij het sterkst toegenomen onder jongeren (15-24 jaar) en onder lager opgeleiden (resp. met 6,1% en 3,5%; Breedveld en Van den Broek 2000). Met de Winkeltijdenwet werden de openingstijden van winkels verruimd, een mogelijkheid waarvan in de praktijk vooral supermarkten en doe-het-zelfketens gebruik hebben gemaakt. Daarnaast zijn winkels in de stadscentra en op de meubelboulevards tegenwoordig vaker open.

Ten tijde van de politieke beraadslaging over beide wetten is verschillende malen de mogelijkheid geopperd dat flexibilisering van de tijd mensen zou belemmeren in hun mogelijkheden om aan een teamsport deel te nemen. Empirisch bewijs voor die stelling is echter niet eenduidig. Analyses op het TBO die deze stelling bevestigen, worden tegengesproken door resultaten uit specifieke enquêtes over het onderwerp (verg. Van den Broek et al. 2000 versus Huijser et al. 1998). Wel blijkt uit verschillende onderzoeken dat onregelmatig werkenden op zoek zijn naar meer informele sportvormen, buiten verenigingen en/of officiële competities om (Huijser et al. 1998, Breedveld 1999).

3 SPORTDEELNAME EN -INTENSITEIT

Nadat in het vorige hoofdstuk kort is beschreven welke lange- en korte-termijnontwikkelingen binnen en buiten de sport hebben plaatsgevonden, wordt in dit hoofdstuk ingegaan op ontwikkelingen in de deelname aan sport en in de intensiteit waarmee gesport wordt. Het is daarbij niet de bedoeling om hypothesen te toetsen over de relatie tussen sportdeelname, sport-tijd en verschillende persoons- en/of huishoudenskenmerken. Daarvoor zou eerst een theorie moeten worden ontwikkeld over de aspecten die van invloed zijn op de sportdeelname en/of de sporttijd, uitmondend in een formeel verklarend model. In een dergelijk model zouden onder andere zaken als het belang dat verschillende burgers aan sport hechten in relatie tot concurrerende vrijetijdsactiviteiten, alsmede het relatief geringe tijdsbeslag van sport op het totale budget aan vrije uren (in 1995 gemiddeld 8% van de beschikbare vrije tijd, Van den Heuvel en Van der Werff 1998:17), moeten worden verdisconteerd. Aan een dergelijk model ontbreekt het vooralsnog in de sportwetenschap.

De indeling van het hoofdstuk is als volgt. In paragraaf 3.1 wordt ingegaan op enige algemene ontwikkelingen in sportdeelname en -intensiteit. In de daaropvolgende paragrafen wordt meer in detail stilgestaan bij de sportdeelname (paragraaf 3.2) en bij de sportintensiteit (paragraaf 3.3).

3.1 Algemene ontwikkeling

De vraag hoeveel mensen sporten, is eenvoudiger gesteld dan beantwoord. Afhankelijk van het onderzoek en de definitie van sport nam in 1995 40%, 55% of 62% van de bevolking van 12 tot 79 jaar deel aan sport (Van den Heuvel en Van der Werff 1998:4). De eerste twee cijfers zijn afkomstig uit het TBO en hebben betrekking op respectievelijk het percentage mensen dat in een week in oktober heeft gesport en op het percentage mensen dat aangeeft 'met een zekere regelmaat' aan sport te doen (ibid:4). Het derde cijfers is afkomstig uit het AVO-onderzoek, en verwijst naar het percentage mensen dat de afgelopen 12 maanden een of meer sporten in de vrije tijd, 'dus buiten werktijd en buiten de schooluren' zo vermeldt de vragenlijst, heeft beoefend⁵. Gesteld kan worden dat van deze drie definities de eerste definitie het meest streng is – men moet in een week hebben gesport – en de laatste definitie het minst streng – de vraag is of men gedurende twaalf maanden heeft gesport, zonder minimale ondergrens. De verschillende gradaties van strengheid komen daarbij tot uitdrukking in de verschillende percentages.

Het hanteren van verschillende sportdeelnamecijfers kan verwarring opwekken. Pogingen om aan die verwarring een einde te maken hebben geleid tot de formulering van richtlijnen voor de inrichting van sportdeelname-onderzoek, de zogenoemde RSO (Diopter 2000). Hoewel de adoptie van een dergelijk standaardmodel voor toekomstig sportonderzoek buitengewoon zinvol moet worden geacht, heeft het SCP besloten om bij de totstandkoming van het AVO 1999 voor de bestaande vragen niet af te wijken van eerder gehanteerde definities en indelingen. Het aanpassen van de definitie van

sport in het AVO 1999 zou leiden tot een artificiële trendbreuk in een reeks die teruggaat tot 1979, en daarmee 20 jaar sportdeelname in Nederland beschrijft. Het doorbreken van een dergelijke cijferreeks zou het onderzoek meer slecht dan goed doen⁶. Wel is, naar aanleiding van de RSO-discussies, de bestaande vraag over het sporten binnen en buiten de vereniging aangevuld met een vervolgvraag over het verband waarin men sport indien men niet als verenigingslid sport.

Behoudens enige uitbreidingen heeft het sportblok in de vragenlijst van het AVO⁷ in de 1999-editie van het onderzoek dus nauwelijks verandering ondergaan. Een vermeldenswaardige verandering betreft het opnemen van de sport skeelers/skaten in de lijst met sporten. Waar skeeler/skaters vroeger hun sport moesten noteren onder het kopje 'overige sporten', stond deze nu expliciet in de lijst vermeld.

In onderstaande tabel 3.1 zijn drie indicatoren weergegeven die te zamen een indruk geven van de ontwikkelingen in de sportdeelname in Nederland. In het rechterdeel van de tabel zijn deze drie cijfers geïndiceerd. Het jaar 1995 is daarbij als ijkpunt genomen (index 1995=100) ten einde de veranderingen tussen 1995 en 1999 eenvoudig te kunnen aflezen. De analyse is beperkt tot personen in de leeftijdsgroep van 6 tot 79 jaar. Tenzij expliciet vermeld (en cursief weergegeven) zijn bij alle cijfers over sportdeelname in dit werkdocument de activiteiten wandelsport en toerfietsen/wielrennen buiten beschouwing gelaten⁸.

Tabel 3.1 Sportdeelname en -intensiteit, 1979-1999, bevolking 6-79 jaar, in procenten

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
% sporters onder												
bevolking	52,5	58,8	58,5	62,6	63,5	64,9	83	93	92	99	100	102
<i>incl. fiets-/wandelsport</i>				<i>65,9</i>	<i>67,2</i>	<i>68,9</i>				<i>98</i>	<i>100</i>	<i>103</i>
% sporters met twee												
of meer sporten	61,9	60,7	58,4	59,5	56,6	58,2	109	107	103	105	100	103
<i>incl. fiets-/wandelsport</i>				<i>64,4</i>	<i>62,0</i>	<i>64,3</i>				<i>104</i>	<i>100</i>	<i>104</i>
% sporters dat wekelijks												
sport ^a	34,3	37,1	35,3	36,3	35,1	33,3	98	106	101	104	100	95
<i>incl. fiets-/wandelsport</i>				<i>41,9</i>	<i>40,2</i>	<i>38,7</i>				<i>104</i>	<i>100</i>	<i>96</i>

a Wekelijks sport wil hier zeggen dat het totaal van alle weken dat men verschillende sporten heeft beoefend, 52 weken of meer bedraagt. Het kan hier zowel gaan om mensen die 2 verschillende sporten allebei gedurende 26 weken per jaar hebben beoefend, als om mensen die inderdaad iedere week één bepaalde sport beoefenden.

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

Uit de eerste regel in de tabel valt op te maken dat de reeds lang ingezette ontwikkeling van stijgende sportdeelname zich ook na 1995, zij het in afgezwakte vorm, heeft voortgezet. In 1999 gaf 65% van de bevolking van 6 tot 79 jaar aan de laatste 12 maanden in de vrije tijd deel te hebben genomen aan sportieve activiteiten (excl. fiets-/wandelsport). In 1995 was dat nog 64%. Zoals gezegd, is de deelname aan fiets- of wandelsport hierin niet meegenomen. In de tweede regel in de tabel valt af te lezen

dat het opnemen van deze activiteiten ertoe leidt dat de sportdeelnamecijfers in 1999 4,0%, in 1995 3,7% en in 1991 3,3% hoger uitvallen (eerder jaren zijn niet vergelijkbaar). De ontwikkeling in de sportdeelname na 1991 komt in beide reeksen redelijk tot goed overeen.

Dat respondenten aangeven de afgelopen twaalf maanden gesport te hebben zegt nog weinig over de intensiteit waarmee mensen sporten. Waar de een zichzelf dagelijks afmat in intensieve 'work-outs', vormt het tweewekelijkse uurtje sporten met collega's voor een ander vooral een gelegenheid om elkaar beter te leren kennen. In het AVO staan verschillende indicatoren ter beschikking waarmee iets gezegd kan worden over de intensiteit waarmee mensen sporten. Met name gaat het daarbij om het aantal sporten dat men beoefent en het aantal weken per jaar dat men sport. Tussen 1979 en 1995 is een steeds kleiner deel van de sporters twee of meer sporten gaan beoefenen. Deze neergaande ontwikkeling heeft zich na 1995 niet meer voortgezet⁹. Kijkend naar de frequentie van het sporten valt op dat de daling in het wekelijks sporten die na 1991 was opgetreden, zich tussen 1995 en 1999 heeft voortgezet. In 1999 lag het aandeel sporters dat 'wekelijks sport'¹⁰ bijna 2 procentpunten lager dan in 1995. Het al dan niet opnemen van de fiets- en wandelsport leidt nauwelijks tot andere tijdreeksen.

3.2 Sportdeelname

Op basis van de eerdere data is bekend dat er zich in de sportdeelname verschillen aftekenen tussen de diverse groepen in de samenleving. Traditioneel sporten mannen meer dan vrouwen, jongeren beduidend vaker dan ouderen, en hoger opgeleiden meer dan lager opgeleiden. Tegelijk is bekend dat voor veel van die verschillen geldt dat deze in 1995 aanmerkelijk kleiner waren dan in 1979 (Van den Heuvel en Van der Werff 1998, SCP 1998). In tabel 3.2 zijn de cijfers over sportdeelname afgezet tegen vijf achtergrondkenmerken, te weten sekse, leeftijd, opleidingsniveau (voltooid), maatschappelijke positie en etniciteit. Aangezien de tijdreeksen met en zonder fiets-/wandelsport vergelijkbare ontwikkelingen te zien gaven, is de voorkeur gegeven aan de langer lopende tijdreeks zonder fiets-/wandelsport. De cijfers over sportdeelname voor 1999 incl. fiets-/wandelsport zijn weergegeven in een aparte kolom 1999^a (cursief).

Evenals in 1995 blijken in 1999 iets meer vrouwen dan mannen sportief actief te zijn¹¹. Tussen 1995 en 1999 is de sportdeelname voor beide seksen in ongeveer gelijke mate toegenomen. Verder blijkt dat zich vooral onder 65+'ers tussen 1995 en 1999 een toename heeft voorgedaan van het aandeel sporters. Nam in 1995 nog 26% van de 65+'ers deel aan sport, in 1999 was dat aandeel gestegen tot 35% (41% indien ook wandel- en fietssport worden meegerekend). In index-cijfers betekent dat een stijging van 35 punten. Ook onder de 50-64-jarigen was sprake van een boven gemiddelde toename van het aandeel sporters (index 1999=107). Verder valt op dat, anders dan soms wordt vermoed, tussen 1995 en 1999 ook onder de jongeren sprake was van een stijgende sportparticipatie.

Tabel 3.2 Sportdeelname naar sekse, leeftijd, hoogst voltooide opleidingsniveau, maatschappelijke positie en etniciteit, 1979-1999, bevolking van 6-79 jaar, in procenten

	%							index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1999 ^a	1979	1983	1987	1991	1995	1999
algemeen	52,5	58,8	58,5	62,6	63,5	64,9	68,9	83	93	92	99	100	102
sekse													
man	55,5	61,4	59,8	62,9	63,1	64,6	69,3	88	97	95	100	100	102
vrouw	49,5	56,3	57,3	62,2	63,9	65,1	68,5	77	88	90	97	100	102
leeftijd													
6-11 jaar	79,1	85,5	85,0	87,9	88,7	91,5	91,6	89	96	96	99	100	103
12-19 jaar	80,8	84,7	81,6	83,8	84,5	86,1	86,6	96	100	97	99	100	102
20-34 jaar	65,9	72,9	72,0	76,4	73,5	74,2	75,9	90	99	98	104	100	101
35-49 jaar	46,2	56,6	58,0	62,2	63,6	63,2	67,1	73	89	91	98	100	99
50-64 jaar	20,3	28,7	31,1	39,0	44,7	47,8	57,5	45	64	70	87	100	107
65+	8,1	14,7	19,0	23,4	25,6	34,5	40,9	32	57	74	91	100	135
opleidingsniveau (vanaf 18 jaar)													
lo/lbo/mavo	38,4	45,6	46,2	49,6	48,5	49,5	54,6	79	94	95	102	100	102
mbo/havo/vwo	64,7	69,6	69,2	73,3	71,4	71,3	75,4	91	97	97	103	100	100
hbo/wo	65,5	70,1	70,5	75,6	76,0	74,8	79,5	86	92	93	99	100	98
maatschappelijke positie													
werkzaam	54,9	63,1	64,1	67,8	68,0	67,8	71,7	81	93	94	100	100	100
scholier/student	82,3	86,7	85,2	86,7	86,6	88,6	89,3	95	100	98	100	100	102
geen van beide	28,7	36,4	36,5	40,9	41,7	44,2	50,9	69	87	88	98	100	106
etniciteit													
autochtoon					64,6	65,9	70,1					100	102
allochtoon					53,4	51,5	53,5					100	96

a Inclusief fiets-/wandelsport

Bron: SCP (AVO 1979-'99).

Overigens valt te becijferen dat ook zonder skeeleren/skaten de sportdeelname onder jongeren tussen 1995 en 1999 is gestegen¹². Alleen in de groep 35-49-jarigen, niet toevallig de levensfase waarin veel verplichtingen samen-komen en de arbeidsparticipatie van de vrouw het sterkst is gestegen, was tussen 1995 en 1999 sprake van een daling in het aandeel sportief actieven (ook met fiets-/wandelsport). In samenhang hiermee blijkt uit de analyses naar maatschappelijke positie dat de toename van het aandeel sporters zich vooral voordeed onder de niet-werkenden en de niet-studeren-den (index 1999=106) en onder de scholieren en studenten (index 102). Onder de werkenden daalde de sportdeelname tussen 1995 en 1999 zeer licht (index afgerond 100).

Uitgesplitst naar hoogst voltooide opleidingsniveau blijkt dat de sportdeelname tussen 1995 en 1999 vooral onder hoger opgeleiden (hbo/wo-opleiding) is gedaald

(index 98¹³). Onder de laagst opgeleiden steeg de sportdeelname, onder mensen met een middencategorie opleiding bleef die stabiel.

In 1999 blijkt de sportdeelname onder allochtonen achter te blijven bij die van autochtonen. Neemt van de autochtonen in 1999 66% deel aan sport, onder allochtonen is dat gemiddeld 52%. Met in begrip van de wandel- en fietssport zijn de verschillen tussen autochtonen en allochtonen zelfs nog iets groter. Vooral onder personen van een Turkse en Marokkaanse komaf is de sportparticipatie laag (38% in 1999). In de achterstandspositie van allochtonen wat betreft sportdeelname heeft zich, in het algemeen¹⁴, tussen 1995 en 1999 geen duidelijke verbetering voorgedaan.

Bovenstaande tabel biedt inzicht in de verschillen tussen de diverse bevolkingsgroepen ten aanzien van de sportdeelname, maar niet in de verklaring van die verschillen. Zo is bijvoorbeeld onbekend in welke mate de hogere sportdeelname onder hoger opgeleiden samenhangt met een gemiddeld jongere leeftijd. Om op dergelijke verklarende vragen een antwoord te geven zijn drie multi-variate analyses uitgevoerd op het wel/niet sporten, voor de jaren 1983, 1991 en 1999, op de bevolking van 20-79 jaar. Vergelijking van de uitkomsten van deze drie analyses geeft niet alleen een beeld van de onafhankelijke invloed van verschillende achtergrondkenmerken in 1999, maar bovendien van de ontwikkelingen daarin sedert 1983¹⁵ (bijlage 2).

Sinds 1983 blijkt het percentage verklaarde variantie gestaag te zijn gedaald (van 22% in 1983 naar 12% in 1999). Hieruit kan worden afgeleid dat de deelname aan sport tussen 1983 en 1999 minder voorspelbaar is geworden. Debet hieraan is vooral de toenemende sportdeelname onder ouderen. Omdat ouderen in hun sportdeelname meer op jongeren zijn gaan lijken, vormt leeftijd steeds minder een differentiërende factor in de verklaring van sportdeelname. Na correctie voor de andere variabelen in het model blijkt de invloed van het opleidingsniveau, in alle onderzochte jaren, minder sterk dan uit de bi-variate analyses in tabel 3.2 naar voren kwam. Anders gezegd: de verschillen naar opleidingsniveau in de tabel hangen deels samen met verschillen in andere persoonskenmerken (met name leeftijd: hoger opgeleiden zijn vaak ook jonger). Tegelijk blijkt, door de tijd heen, het opleidingsniveau licht aan verklarende kracht te hebben gewonnen. Voor sekse geldt hetzelfde: waar verschillen tussen mannen en vrouwen na correctie voor de andere achtergrondkenmerken in 1983 niet significant waren, zijn ze dat wel in 1991 en 1999 (ten gunste van vrouwen). De verschillen naar etniciteit blijven in 1999 ook overeind staan na correctie voor de overige achtergrondkenmerken, en zijn daar dus niet op terug te voeren.

3.3 Sport-intensiteit

In paragraaf 3.1 werd geconstateerd dat de gestegen sportdeelname op de lange termijn (1979-1999) vergezeld is gegaan van een daling in het aandeel sporters dat twee of meer sporten beoefent en in het aandeel sporters dat wekelijks sport. Recent, na 1995, is het aandeel wekelijkse sporters verder gedaald. Het aandeel sporters met twee of meer sporten is echter weer licht gestegen. In de tabel 3.3 en 3.4 is weer gegeven welke ontwikkelingen zich ten aanzien van beide kengetallen tussen verschillende bevolkingsgroepen voordoen (met cursief voor 1999 het cijfer incl. fiets-/wandelsport).

Tabel 3.3 Deelname aan 2 of meer sporten, naar sekse, leeftijd, hoogst voltooide opleidingsniveau, maatschappelijke positie en etniciteit, 1979-1999, 6-79-jarigen, percentage van de sporters

	%							index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1999 ^a	1979	1983	1987	1991	1995	1999
% van de sporters													
	61,9	60,7	58,4	59,5	56,6	58,2	64,3	109	107	103	105	100	103
sekse													
man	64,7	63,5	61,5	60,8	58,4	59,5	64,7	111	109	105	104	100	102
vrouw	58,8	57,6	55,3	58,2	55,8	57,5	63,8	105	103	99	104	100	103
leeftijd													
6-11 jaar	64,9	66,5	65,0	64,5	63,3	70,5	71,9	103	105	103	102	100	111
12-19 jaar	77,9	74,8	69,9	70,9	68,7	70,8	72,4	113	109	102	103	100	103
20-34 jaar	62,3	63,3	63,9	66,1	62,1	63,8	67,4	100	102	103	106	100	103
35-49 jaar	51,4	53,4	52,8	56,5	53,5	54,1	61,6	96	100	99	106	100	101
50-64 jaar	30,3	33,9	32,7	36,6	37,2	41,6	57,8	81	91	88	98	100	112
65+	19,7	22,5	24,1	24,3	29,1	29,9	46,3	68	77	83	84	100	103
opleidingsniveau (vanaf 18 jaar)													
lo/lbo/mavo	52,8	50,9	48,8	49,3	46,4	45,3	53,3	114	110	105	106	100	98
mbo/havo/vwo	66,4	65,5	61,7	65,8	57,5	58,9	65,6	115	114	107	114	100	102
hbo/wo	66,7	65,2	65,8	68,0	66,0	65,8	74,2	101	99	100	103	100	100
maatschappelijke positie													
werkzaam	61,1	60,0	58,5	62,1	59,1	58,6	64,7	103	102	99	105	100	99
scholier/student	73,1	72,7	70,3	69,6	66,8	71,2	72,7	109	109	105	104	100	107
geen van beide	40,9	43,2	41,1	39,9	36,7	39,6	53,5	111	118	112	109	100	108
etniciteit													
autochtoon					56,7	58,4	64,7					100	103
allochtoon					55,3	55,8	58,3					100	101

a inclusief fiets-/wandelsport

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

Het beoefenen van meerdere sporten blijkt, evenals de sportdeelname zelf, vooral verband te houden met de leeftijd en met de maatschappelijke positie. Niet alleen zijn er meer jongeren dan ouderen die aan sport doen, ook komt het onder jongeren vaker voor dan onder ouderen dat men aan twee of meer sporten deelneemt. Worden fiets-/wandelsport wel in de analyses betrokken, dan zijn de verschillen tussen jongeren en ouderen trouwens aanmerkelijk kleiner. Vooral scholieren en studenten doen vaak aan meerdere sporten. Tussen 1995 en 1999 is het aandeel kinderen van 6-11 jaar en scholieren/studenten dat twee of meer sporten beoefent, verder toegenomen. Onder kinderen van 12-19 jaar is het aandeel sporters met meerdere sporten tussen 1995 en 1999 eveneens toegenomen, maar minder sterk. Verder nam het aandeel sporters met twee of meer sporten sterk toe onder de 50-64-jarigen en onder degenen zonder werk en

studie. Tussen beide seksen en naar etniciteit doen zich geen grote verschillen voor in het aantal sporten dat men beoefent. Wel blijkt dat geleidelijk aan vooral steeds minder mannen twee of meer sporten zijn gaan beoefenen. Tot slot blijkt er een duidelijk samenhang met opleidingsniveau: vooral de laagst opgeleiden beoefenen minder vaak meerdere sporten, in 1999 nog iets minder dan in voorgaande jaren.

De cijfers over het wekelijks sporten vertonen overeenkomsten met die over het deelnemen aan meerdere sporten (tabel 3.4).

Tabel 3.4 Wekelijks sporten, naar sekse, leeftijd, hoogst voltooide opleidingsniveau, maatschappelijke positie en etniciteit, 1979-1999, 6-79-jarigen, percentage van de sporters

	%							index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1999 ^a	1979	1983	1987	1991	1995	1999
% van de sporters	34,3	37,1	35,3	36,3	35,1	33,3	38,7	98	106	101	104	100	95
sekse													
man	37,8	40,3	37,9	38,5	37,3	34,6	39,6	101	108	102	103	100	93
vrouw	30,4	33,6	32,7	34,1	32,9	32,1	37,8	92	102	99	104	100	97
leeftijd													
6-11 jaar	44,3	45,3	45,6	44,9	43,3	44,7	45,6	102	105	105	104	100	103
12-19 jaar	42,5	49,7	45,0	44,7	40,7	39,6	41,5	104	122	110	110	100	97
20-34 jaar	30,1	33,5	33,1	34,1	36,2	32,4	37,2	83	93	91	94	100	90
35-49 jaar	27,1	28,5	29,0	33,1	30,0	29,6	36,1	90	95	96	110	100	99
50-64 jaar	21,5	28,5	28,0	32,5	28,8	27,6	38,8	75	99	98	113	100	96
65+	23,8	33,1	31,5	29,2	31,2	25,3	33,9	76	106	101	94	100	81
opleidingsniveau (vanaf 18 jaar)													
lo/lbo/mavo	27,3	31,9	32,1	33,2	30,6	26,0	31,2	89	104	105	108	100	85
mbo/havo/vwo	33,6	36,4	33,2	34,2	33,3	31,9	38,7	101	109	100	103	100	96
hbo/wo	32,7	33,9	31,6	36,2	38,2	37,9	46,5	86	89	83	95	100	99
maatschappelijke positie													
werkzaam	30,3	32,6	32,0	35,0	34,6	31,3	37,5	88	94	93	101	100	91
scholier/student	44,3	48,2	45,3	43,5	41,7	42,8	44,4	106	115	109	104	100	102
geen van beide	22,8	27,3	27,6	29,5	27,3	26,0	34,8	83	100	101	108	100	95
etniciteit													
autochtoon					35,2	33,9	39,4					100	96
allochtoon					34,1	24,2	26,6					100	71

a inclusief fiets-/wandelsport

Bron: SCP (AVO 1979-'99).

De grootste verschillen doen zich voor bij de leeftijd en bij de maatschappelijke positie, met jongeren en/of scholieren/studenten in een voortrekkersrol. Overigens zijn de verschillen aanmerkelijk kleiner dan bij het beoefenen van twee of meer sporten.

Klaarblijkelijk verschillen jongeren en ouderen meer van elkaar in hun sportrepertoire dan in de regelmaat waarmee men sport. Net als bij het aantal sporten dat men beoefent, lopen kinderen van 6-11 jaar en scholieren/studenten voorop (in positieve zin) in de ontwikkelingen tussen 1995 en 1999. Daarentegen is er vooral onder werkenden, personen van 20-34 jaar en 65+'ers sprake van een daling in het aandeel sporters dat wekelijks sport. Opname van fiets-/wandelsport in 1999 leidt wel tot aanmerkelijk hogere aandelen wekelijkse sporters naarmate men ouder wordt, maar doet weinig af aan de geconstateerde daling in het aandeel wekelijks sporters onder 65+'ers (index 1999/1995 met in begrip van fiets-/wandelsport 82, niet in tabel).

Wekelijks sporten is onder hoger opgeleiden meer gemeengoed dan onder lager opgeleiden, in 1999 nog wat meer dan in 1995. Verder zijn er in 1999 vooral minder mannen die wekelijks sporten (ook incl. fiets-/wandelsport). Het aandeel wekelijkse sporters is tussen 1995 en 1999 onder allochtonen vrij stevig gedaald. Gezien de grootte van de onderzochte groep valt niet uit te sluiten dat hier het toeval een zekere rol heeft gespeeld.

4 BELANGSTELLING VOOR DE SPORT: TOESCHOUWERS EN KIJKERS/LUISTERAARS

De cijfers in hoofdstuk 3 tonen aan dat de belangstelling voor actieve sportdeelname ook na 1995 groot is gebleven. In dit hoofdstuk wordt geanalyseerd of de belangstelling om de sport te volgen via radio- of tv-programma's of door live-sportwedstrijden bij te wonen hiermee gelijke tred heeft gehouden. In paragraaf 4.1 wordt in het algemeen gekeken naar de belangstelling voor sportprestaties, in paragraaf 4.2 naar de verschillen tussen verschillende groepen in hun belangstelling voor de sport.

4.1 Algemene ontwikkeling

Het aanbod van sport op televisie heeft de afgelopen jaren een aanzienlijke groei doorgemaakt. Tussen 1990 en 1996 is het gemiddeld aantal uren tv-zendtijd dat besteed wordt aan sport met een factor 2,6 toegenomen (van 2,8 uur naar 7,3 uur per dag). De tijd die men besteedt aan kijken naar sport op televisie heeft echter geen gelijke tred gehouden met de toename van het sportaanbod op tv: gemiddeld keek men in 1996 een kwartier per dag naar sport op televisie, tegen iets minder dan een kwartier in 1990 (CBS 1998:44/45, tabel 3.2/3.4).

De gegevens uit het AVO wijzen uit dat tussen 1995 en 1999 sprake is geweest van een daling in het aandeel mensen dat de sport volgt via radio en/of televisie (tabel 4.1). In 1995 gaf 68% van de 6-79-jarigen aan 'wel eens' sportprogramma's op radio en/of televisie te volgen. In 1999 was dat aandeel gezakt tot 65%. Opvallend is dat deze daling zich voordeed bij de groep van relatief zware kijkers en luisteraars (zij die iedere week tenminste een maal sport kijken). Bij de groep die meer incidenteel sport volgt op radio en/of tv is wel sprake van een groei. Degenen die aan sport doen, blijken daarbij iets vaker ook via radio en/of televisie de sport te volgen dan degenen die niet sporten (in 1999: aandelen sportkijkers/-luisteraars resp. 44% en 42%).

Tabel 4.1 Live en via radio/televisie volgen van sport, bevolking 6-79 jaar, 1979-1999, in procenten

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
sportprogramma's volgen op tv /radio		69,9	72,6	69,3	68,3	64,8	102	106	101	100	95	
waarvan:												
< 1x per maand		9,0	9,6	8,9	7,2	8,2	125	133	124	100	114	
1-3 x per maand		12,0	12,3	12,6	11,5	13,1	104	107	110	100	114	
≥ 1 x per week		48,9	50,6	47,9	49,7	43,5	98	102	96	100	88	
als toeschouwer												
wedstrijden bekijken	38,3	36,9	34,8	32,4	30,8	29,5	124	120	113	105	100	96
waarvan:												
< 1x per maand	18,5	17,6	18,0	16,9	16,0	15,2	116	110	113	106	100	95
1-3 x per maand	11,0	10,9	10,1	9,5	8,8	8,7	125	124	115	108	100	99
≥1 x per week	8,8	8,4	6,7	6,1	6,0	5,6	147	140	112	102	100	93

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

Het toegenomen aandeel sporters heeft zich niet vertaald in een toename van het aandeel mensen dat als toeschouwer bij sportwedstrijden aanwezig is. De afgelopen decennia daalde het aandeel van de 6 tot 79-jarigen dat 'de afgelopen 12 maanden wel eens naar sportwedstrijden was gaan kijken' van 38% in 1979 naar 30% in 1999. Meer dan bij het volgen van sport op televisie blijkt het zelf sporten daarbij van invloed op het 'live' volgen van sport: de kans dat iemand toeschouwer is geweest bij een sportwedstrijd is onder sporters ruim twee maal zo groot als onder niet-sporters (aandelen 1999 resp. 37% en 16%; niet in tabel). Deze verhouding is in de tijd nauwelijks veranderd. Tussen 1979 en 1999 zijn sporters en niet-sporters in vrijwel dezelfde mate minder naar sport wedstrijden gaan kijken.

4.2 Ontwikkeling tussen verschillende groepen

Sport volgen als toeschouwer

Meer dan de actieve sportdeelnemer zelf is het als toeschouwer (of als begeleider) aanwezig zijn bij sportwedstrijden een mannen-aangelegenheid (tabel 4.2).

Tabel 4.2 Bezoeken van sportwedstrijden, naar sekse, leeftijd, hoogst voltooide opleidingsniveau, maatschappelijke positie en etniciteit, 1979-1999, bevolking 6-79 jaar, in procenten

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
algemeen	38,3	36,9	34,8	32,4	30,8	29,5	124	120	113	105	100	96
sekse												
man	47,2	45,2	41,9	38,9	37,9	36,2	124	119	110	103	100	96
vrouw	29,4	28,6	27,8	26,0	23,7	22,9	124	121	117	110	100	97
leeftijd												
6-11 jaar	39,3	35,7	38,2	32,5	33,9	35,0	116	105	113	96	100	103
12-19 jaar	60,9	58,3	54,1	50,0	45,7	46,1	133	128	118	110	100	101
20-34 jaar	42,2	41,0	38,0	36,9	34,9	33,3	121	118	109	106	100	95
35-49 jaar	41,2	39,6	37,2	36,1	33,2	32,4	124	120	112	109	100	98
50-64 jaar	23,1	23,5	23,0	23,1	21,8	20,0	106	108	106	106	100	92
65+	11,2	12,2	12,8	8,8	12,3	10,6	91	99	104	71	100	86
opleidingsniveau (vanaf 18 jaar)												
lo/lbo/mavo	34,5	33,1	32,2	30,3	27,3	24,9	126	122	118	111	100	91
mbo/havo/vwo	42,6	41,0	37,6	36,4	34,1	31,9	125	120	110	107	100	93
hbo/wo	34,9	33,3	32,2	29,4	30,1	30,1	116	111	107	98	100	100
maatsch. positie												
werkzaam	44,8	42,2	40,3	37,1	35,2	33,5	127	120	115	106	100	95
scholier/student	51,3	50,2	47,9	43,9	40,0	40,7	128	126	120	110	100	102
geen van beide	21,6	23,1	20,7	19,2	18,5	16,1	117	125	112	104	100	87
etniciteit												
autochtoon					31,5	30,1					100	95
allochtoon					23,9	22,4					100	94

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

Van de mannen ging in 1999 36% wel eens naar sportwedstrijden kijken, tegen 23% bij vrouwen. Sinds 1979 is de belangstelling voor het bijwonen van sportwedstrijden onder beide seksen afgenomen, en wel in ongeveer gelijke mate. Aan de sekseverschillen in het bijwonen van sportwedstrijden heeft dit dan ook weinig veranderd. Dat het bezoeken van een sportwedstrijd niet geheel hetzelfde is als het zelf-sport-beoefenen blijkt ook uit de verschillen naar leeftijd. Anders dan bij de actieve sport-deelname, waar het de 6-11-jarigen zijn waar de participatiegraad het hoogst ligt, is de participatiegraad bij het bijwonen van sportwedstrijden het hoogst onder de groep 12-19-jarigen. Tegelijk is dit trouwens de groep waar, voor de periode 1979-1995, het bezoeken van sportwedstrijden het sterkst is gedaald. Tussen 1995 en 1999 is het aandeel jeugdigen dat bij sportwedstrijden gaat kijken, zowel die van 6-11 jaar als die van 12 tot 19 jaar, weer licht gestegen.

De belangstelling voor het bijwonen van sportwedstrijden is daarnaast vooral gedaald, op de korte én op de lange termijn, onder personen met een opleiding onder het hbo/wo-niveau. Onder hbo/wo-opgeleiden is het gaan-kijken naar sportwedstrijden in mindere mate afgenomen. Binnen de groep allochtonen gaat een kleiner deel wel eens naar sportwedstrijden kijken dan binnen de groep autochtonen. Tussen 1995 en 1999 is hierin geen verandering opgetreden.

Sport volgen via radio en/of televisie

Na 1995 is de belangstelling voor sport op radio en/of televisie, tamelijk abrupt, verminderd (tabel 4.3). Volgde in 1995 nog 50% van de 6-79-jarigen wekelijks sport via de media, in 1999 was dat nog maar 44%. Een sluitende verklaring hiervoor ontbreekt vooralsnog. De vraagstelling van het onderzoek was in 1999 niet anders dan in 1995. Gezien het uitdijend aanbod van sportprogramma's op de televisie zou een stijging eerder in de lijn der verwachtingen hebben gelegen, hoewel uit kijk- en luisteronderzoek blijkt dat in het algemeen de kijktijd achterblijft bij de toename in het tv-aanbod (CBS 1998). Denkbaar is dat er ten aanzien van het volgen van sport via radio en/of televisie sprake is van verzadiging. Helemaal plausibel is die verklaring echter niet. Bij verzadiging zou men verwachten dat de zwaarste gebruikers zich het eerst afwenden. Bij het volgen van sport via de media is dat alleen bij mannen het geval. De daling in het aandeel sportvolgers via de media is bij mannen groter dan bij vrouwen. Bij de andere 'zware gebruikers' – in tegenstelling tot de actieve sportdeelnemers zijn dat de ouderen en niet de jongeren, en degenen zonder baan of studie en niet de werkkenden en lerenden – valt op dat de daling in de belangstelling voor sport via de media geringer is dan bij de 'lichtere gebruikers'.

Tabel 4.3 Het wekelijks volgen van sport via radio en/of televisie naar sekse, leeftijd, hoogst voltooide opleidingsniveau, maatschappelijke positie en etniciteit, 1979-1999, bevolking 6-79 jaar, procenten van de bevolking

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
algemeen		48,9	50,6	47,9	49,7	43,5		98	102	96	100	88
sekse												
man		63,0	65,5	62,7	65,7	56,9		96	100	95	100	87
vrouw		35,0	36,1	33,1	33,6	30,2		104	108	99	100	90
leeftijd												
6-11 jaar		29,6	32,2	25,4	33,7	23,5		88	95	75	100	70
12-19 jaar		49,4	53,0	44,2	47,3	40,0		104	112	93	100	85
20-34 jaar		46,6	48,7	47,1	48,6	39,2		96	100	97	100	81
35-49 jaar		52,1	51,8	50,4	51,8	44,5		101	100	97	100	86
50-64 jaar		56,4	57,3	56,5	56,5	52,4		100	101	100	100	93
65+		53,4	53,5	52,0	53,3	56,5		100	100	98	100	106
opleidingsniveau (vanaf 18 jaar)												
lo/lbo/mavo		52,9	55,5	53,1	53,4	48,6		99	104	99	100	91
mbo/havo/vwo		48,5	50,6	48,8	50,2	43,9		97	101	97	100	87
hbo/wo		45,9	46,1	43,0	47,9	42,6		96	96	90	100	89
maatsch. positie												
werkzaam		56,0	55,8	52,1	54,6	46,3		103	102	96	100	85
scholier/student		42,5	45,4	38,8	41,9	32,5		101	108	93	100	78
geen van beide		46,9	48,5	48,2	48,3	46,7		97	101	100	100	97
etniciteit												
autochtoon					50,2	43,7					100	87
allochtoon					44,5	41,0					100	92

Bron: SCP (AVO 1979-'99).

Een meer ad-hoc verklaring voor de geconstateerde daling in het volgen van sport via de media tussen 1995 en 1999 is gelegen in een sportfeit uit 1995. 1995 was immers het jaar dat Ajax, en daarmee het Nederlandse voetbal, triomfen vierde in de Champions League. Die Europese zegetocht impliceerde dat een reeks van hoogtepunten van de populairste sport aan het tv-kijkende publiek voorbij trok. Het feit dat 1995 vooral een hoogtepunt was in het volgen van sport via de media onder mannen en onder jongeren, lijkt hiermee in overeenstemming¹⁶. Daarmee is overigens nog niet verklaard waarom de belangstelling voor sport via de media na 1995 is teruggelopen tot het laagste niveau sinds 1983. Wellicht dat de verzadigingstheorie hier alsnog een verklaring kan bieden.

De verschillen tussen autochtonen en allochtonen in de belangstelling voor sport via de media zijn, zeker in 1999, relatief gering, in ieder geval geringer dan de verschillen in de actieve sportdeelname alsmede in het bijwonen van sportwedstrijden. Dit zou erop kunnen duiden dat allochtonen zich in de Nederlandse sportwereld niet geheel thuis voelen, terwijl ze in de (internationale) media gemakkelijker iets van hun gading aantreffen.

5 SPORTDEELNAME PER SPORT

De lichte toename in de sportdeelnamecijfers maakt nieuwsgierig naar de vraag welke sporten daar meer en welke sporten daar minder van hebben geprofiteerd. In paragraaf 5.1 wordt daartoe in algemene zin gekeken naar de ontwikkelingen in deelname cijfers bij verschillende sporten. Daarbij zal tevens gebruik worden gemaakt van een indeling in drie type sporten, te weten teamsporten, duo-sporten en solo-sporten. In paragraaf 5.2 zal vervolgens worden geanalyseerd in welke mate zich tussen de verschillende bevolkingsgroepen verschillen voordoen in de deelname aan deze drie typen sporten, alsmede in de deelname aan fitness/aerobics en aan skeeleren/skaten.

5.1 Algemene ontwikkeling

Zoals gesteld in de inleiding lijken de sociaal-economische ontwikkelingen in termen van toenemende arbeidsparticipatie en flexibilisering mensen richting sporten te duwen waarvan ze de organisatie zelf in de hand hebben, individuele sporten dus.

Teamsporten zouden daarvan het slachtoffer zijn.

Tegelijk moet er echter, om verschillende redenen, voor gewaakt worden verschuivingen tussen type sporten alleen te verklaren vanuit de betrokkenheid bij en inrichting van het arbeidsproces. Ten eerste, zo kwam in hoofdstuk twee naar voren, is in Nederland nog geenszins sprake van een '24 uurs-economie'. Veel arbeid wordt nog gewoon doordeweek overdag verricht. Ten tweede kan de genoemde individualisering ook vorm krijgen binnen verschillende typen sporten, in de wijze van sportbeoefening, en hoeft ze niet per se te leiden tot afnemende deelnamepercentages voor bijvoorbeeld teamsporten. Ten derde wordt de relatie tussen werkzaamheid en deelname aan bepaalde type sporten doorkruist door tal van intermedierende factoren, waarvan naast vergrijzing vooral de populariteit van bepaalde sporten belangrijk is¹⁷.

In afwachting van een model waarin dergelijke factoren zijn verdisconteerd, wordt hier in beschrijvende zin een stand van zaken gegeven van de deelname aan 26 van de naar deelnamecijfers grotere sporten in Nederland (5.1). Daarbij is een onderscheid gemaakt naar drie typen sporten: teamsporten, duo-sporten en solo-sporten (NOC*NSF 1996). Teamsporten zijn sporten waarvoor voor de formele spelvorm tenminste twee anderen noodzakelijk zijn; duo-sporten zijn sporten waarvoor de formele spelvorm tenminste één tegenstander is vereist; en solo-sporten zijn sporten die, althans voor recreatieve beoefening, geen directe tegenstander vereisen. Hiermee is overigens vooral gezegd dat solo- en duo-sporten alleen respectievelijk met slechts één tegenstander beoefend kunnen worden, niet dat dit in de praktijk altijd zo hoeft te gebeuren.

Tabel 5.1 Sportdeelname naar verschillende sporten en type sporten, 1979-1999, bevolking 6-79 jaar, in procenten

	%						index					NOC*NSF ^a	
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999	'99/'95
algemeen	51,6	57,4	57,0	61,2	62,2	63,5	83	92	92	98	100	102	
Teamsporten	19,2	19,7	18,7	18,6	18,0	17,4	107	109	104	103	100	97	
Duo-sporten	19,0	18,7	18,2	19,2	19,7	18,3	96	95	92	97	100	93	
Solo-sporten ^b	42,3	47,2	44,1	49,7	51,1	51,5	83	92	86	97	100	101	
Teamsporten													
Basketbal	1,8	1,6	1,5	1,4	1,5	1,5	120	107	100	93	100	100	94
Handbal	1,6	1,3	1,2	0,9	0,9	0,9	178	144	133	100	100	100	92
Hockey	1,4	1,7	1,9	1,8	1,6	1,2	88	106	119	113	100	75	102
Korfbal	1,2	1,1	1,2	0,9	1,0	1,2	120	110	120	90	100	120	101
Softbal/honkbal				0,9	0,7	0,6				129	100	86	95
Veldvoetbal	12,1	11,5	10,3	9,5	9,8	9,5	123	117	105	97	100	97	100
Volleybal	5,1	5,2	5,1	5,5	4,6	4,4	111	113	111	120	100	96	90
Zaalvoetbal	3,2	4,1	3,9	3,6	3,7	3,9	86	111	105	97	100	105	
Duo-sporten													
Badminton	7,7	6,8	6,4	6,6	5,1	5,0	151	133	125	129	100	98	77
Squash					3,2	3,2					100	100	162
Tafeltennis	6,9	5,4	4,0	3,1	3,1	3,3	223	174	129	100	100	106	93
Tennis	8,1	8,3	9,5	10,2	10,4	8,6	78	80	91	98	100	83	96
Verdedigingssport	2,2	2,1	2,1	2,4	2,5	2,6	88	84	84	96	100	104	
Solo-sporten													
Atletiek	1,0	1,1	1,3	0,8	1,0	0,8	100	110	130	80	100	80	108
Auto/motorsport	0,8	0,9	0,8	1,0	1,3	1,5	62	69	62	77	100	115	129
Fitness/aerobics				9,1	11,4	12,8				80	100	112	
Golf				1,2	1,3	1,5				92	100	115	179
Gymnastiek/turnen	9,1	9,0	8,2	6,7	5,6	5,9	163	161	146	120	100	105	96
Paardrijden	2,5	3,5	2,5	2,7	3,4	3,1	74	103	74	79	100	91	118
Schaatsen	14,6	11,0	15,4	13,0	7,0	5,5	209	157	220	186	100	79	105
Skeelers/skaten						11,0							
Toerfietsen/wielrennen ^c	25,9	28,2	24,4	14,4	15,3	14,8	169	184	159	94	100	97	125
Trimmen, joggen	8,1	9,6	9,1	10,5	9,5	8,1	85	101	96	111	100	85	
Wandelsport ^c	22,4	22,1	23,1	7,6	8,2	10,7	273	270	282	93	100	130	89
Zeilen/roeien, kanoën, surfen	6,1	10,5	7,7	7,4	7,6	5,7	80	138	101	97	100	75	
Zwemmen	31,8	35,5	30,7	33,0	35,6	32,3	89	100	86	93	100	91	95
Overig	4,7	8,8	12,0	10,1	7,8	11,5	60	113	154	129	100	147	

a Ontwikkeling ledentallen NOC*NSF sportbonden, index 1995=100. Voor een compleet overzicht van NOC*NSF ledentallen zie bijlage 3.

b Exclusief fiets-/wandelsport. Deelname-cijfer incl. fiets-/wandelsport in 1999 55,5%.

c Definitie-verandering in 1991 maakt cijfers 1979/1987 enerzijds en 1991/1999 niet vergelijkbaar.

Bron: SCP (AVO 1979-'99) NOC*NSF (ledentallen statistieken)

De cijfers in de tabel bieden enige ondersteuning voor een hypothese over toenemende individualisering in de sport. Tussen 1979 en 1999 is het aandeel van de bevolking dat betrokken is bij een teamsport gedaald van 19% naar 17%. Deze daling heeft zich ook na 1995 verder doorgezet. Tegelijk is het aandeel mensen dat deelneemt aan een solo-sport (excl. fiets-/wandelsport) tussen 1979 en 1999 met ruim 9% gestegen. Ook na 1995 is het aandeel van de solo-sporten nog licht gestegen. De deelname aan de duo-sporten kent over de periode 1979-1999 een wat grillig verloop, met een daling tussen 1979 en 1987, een stijging tussen 1987 en 1995, en recent, tussen 1995 en 1999 weer een vrij abrupte daling.

Binnen de drie onderscheiden typen sporten doen zich soms tegengestelde ontwikkelingen voor. Bij de teamsporten zijn de terugvallen bij het veldvoetbal, volleybal, hockey (met uitzondering van 1979) en softbal/honkbal pregnant. De eerder ingezette daling bij het handbal lijkt tussen 1995 en 1999 tot stilstand te zijn gekomen. Bij korfbal lijkt sprake van een opleving, die zich overigens reeds in 1991 inzette. De deelnamecijfers voor zaalvoetbal en basketbal kennen een tamelijk grillig verloop. Bij de duo-sporten is vooral bij de vecht- of verdedigingssporten sprake van een gestage groei, die zich ook na 1995 heeft doorgezet. Bij de diverse racketsporten zijn de ontwikkelingen tegengesteld. Tafeltennis lijkt zich na jaren van dalingen te hebben gestabiliseerd, en in zekere zin geldt voor badminton hetzelfde. Tennis daarentegen lijkt over zijn hoogtepunt heen. Zowel de NOC*NSF cijfers als de AVO cijfers duiden op een daling in het aandeel tennissers in de bevolking. Bij het squashen is de sterke aanwas van leden van de squash-bond (nog) niet gepaard gegaan met een duidelijke stijging in het aandeel squashers in de bevolking.

Bij de solo-sporten springt de populariteit van nieuwe sporten als het skeeleren/skaten (11% in 1999) en fitness/aerobics (13% in 1999) er uit. Ook de wandelsport is, sinds 1991, aan een duidelijke opmars bezig. Zwemmen bleef, ondanks een terugval na 1995, de populairste sport van het land. De solo-sport die het duidelijkst te lijden lijkt te hebben gehad van de nieuwe sporten is het joggen/trimmen, dat na een hoogtepunt in 1991 steeds verder is afgedaald. Ook andere solo-sporten, bijvoorbeeld zwemmen, toerfietsen en atletiek, zijn tussen 1995 en 1999 minder populair geworden. Voor al deze sporten geldt echter dat zich voor 1995 nogal wat schommelingen hebben voorgedaan. Onduidelijk is dus of de daling zoals die zich na 1995 bij genoemde sporten heeft voorgedaan het gevolg is geweest van de introductie van nieuwe sporten als fitness en skeeleren, of dat de daling van tijdelijke aard is. De NOC*NSF ledentallen geven alleen bij het zwemmen blijk van een daling. Ten aanzien van het schaatsen geldt dat de goede prestaties van de baanschaatsers niet zijn terug te vinden in het aantal mensen dat schaatst (wel trouwens in het NOC*NSF ledental). Sinds 1987 is sprake van een terugval in het schaatsen. 1987 was het derde achtereenvolgende jaar van strenge winters, met twee elfstedentochten en een bijna-elfstedentocht (1987). De elfstedentocht van 1997, die plaatsvond tijdens een relatief milde winter, blijkt niet te hebben kunnen voorkomen dat de magie van die vorstelijke winters geleidelijk aan zijn uitwerking heeft verloren.

5.2 Verschillende groeperingen, verschillende sporten

Ten einde een profiel te schetsen van de beoefenaren van verschillende sporten is in eerste instantie gebruik gemaakt van de indeling in teamsporten, duo-sporten en solo-sporten. Daarbij zijn dezelfde achtergrondkenmerken gehanteerd als bij de eerdere analyses, zij het in een gecomprimeerde vorm (leeftijd als driedeling, opleidingsniveau als tweedeling; het kenmerk maatschappelijke positie is komen te vervallen; tabel 5.2).

Tabel 5.2 Deelname aan drie type sporten, naar sekse, leeftijd, hoogst voltooide opleidingsniveau (vanaf 18 jaar) en etniciteit, 1979-1999, bevolking 6-79 jaar, in procenten

	%						Index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
Teamsporten												
algemeen	19,2	19,7	18,7	18,6	18,0	17,4	107	109	104	103	100	97
man	28,5	28,4	26,5	26,1	25,8	24,9	110	110	103	101	100	97
vrouw	10,0	11,1	11,1	11,1	10,1	10,0	99	110	110	110	100	99
6-19 jaar	37,9	38,3	36,8	37,9	39,6	39,1	96	97	93	96	100	99
20-64 jaar	14,4	16,1	16,0	16,0	14,4	13,7	100	112	111	111	100	95
65-79 jaar	0,2	0,3	0,3	0,9	1,1	1,7	18	27	27	82	100	155
opleiding < hbo/wo	14,8	16,3	15,9	15,2	13,4	13,2	110	122	119	113	100	99
opleiding hbo/wo	20,3	18,2	18,8	20,8	18,3	15,5	111	99	103	114	100	85
autochtoon					18,1	17,6					100	97
allochtoon					16,9	14,9					100	88
Duo-sporten												
algemeen	19,0	18,7	18,2	19,2	19,7	18,3	96	95	92	97	100	93
man	21,7	21,6	20,5	21,9	22,8	21,6	95	95	90	96	100	95
vrouw	16,4	15,8	16,0	16,5	16,7	15,0	98	95	96	99	100	90
6-19 jaar	30,4	29,4	27,8	30,1	29,8	29,2	102	99	93	101	100	98
20-64 jaar	17,2	17,7	17,8	18,9	19,4	17,5	89	91	92	97	100	90
65-79 jaar	0,5	1,2	2,0	2,2	3,6	4,2	14	33	56	61	100	117
opleiding < hbo/wo	15,8	15,5	15,7	16,0	14,9	14,0	106	104	105	107	100	94
opleiding hbo/wo	31,0	29,3	29,4	27,6	32,5	27,5	95	90	90	85	100	85
autochtoon					20,2	18,7					100	93
allochtoon					15,4	13,4					100	87

Tabel 5.2 (vervolg) Deelname aan drie type sporten, naar sekse, leeftijd, hoogst voltooide opleidingsniveau (vanaf 18 jaar) en etniciteit, 1979-1999, bevolking 6-79 jaar, in procenten

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
Solo-sporten												
algemeen ^a	42,3	47,2	44,1	49,7	51,1	51,5	83	92	86	97	100	101
man	41,6	46,6	42,7	46,3	46,2	47,3	90	101	92	100	100	102
vrouw	43,1	47,9	45,5	53,1	56,1	55,8	77	85	81	95	100	99
6-19 jaar	68,8	72,5	66,7	69,3	69,5	71,9	99	104	96	100	100	103
20-64 jaar	37,0	44,0	41,9	49,3	50,8	50,3	73	87	82	97	100	99
65-79 jaar	6,4	11,1	13,5	17,9	20,0	23,4	32	56	68	90	100	117
opleiding < hbo/wo	34,2	40,7	39,3	43,9	44,1	44,2	78	92	89	100	100	100
opleiding hbo/wo	52,6	57,0	55,2	63,5	64,1	63,3	82	89	86	99	100	99
autochtoon					52,1	52,6					100	101
allochtoon					41,6	38,6					100	93

a Exclusief fiets-/wandelsport

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

Beoefenaren van team-, duo- en solo-sporten blijken op een aantal persoonskenmerken van elkaar te verschillen. Teamsporten zijn het meest duidelijk de sport voor jonge mannen. Zowel ouderen als vrouwen zijn bij teamsporten meer ondervertegenwoordigd dan bij duo- of solo-sporten. Tegelijk zijn bij teamsporten de verschillen tussen hoger en lager opgeleiden, en tussen autochtonen en allochtonen, geringer dan bij de duo- en solo-sporten. Zowel naar opleidingsniveau als naar etniciteit zijn de verschillen – in het voordeel van autochtonen en hoger opgeleiden – het grootst bij de duo-sporten. Bijna twee maal zoveel hoger opgeleiden dan lager opgeleiden en 40% meer autochtonen dan allochtonen namen in 1999 deel aan een of meerdere duo-sporten. De solo-sporten nemen wat dat betreft een middenpositie in tussen de team- en de duo-sporten in. Solo-sporten vallen vooral op door een relatief groot aandeel oudere en/of vrouwelijke sporters. De toename van het aandeel sportende vrouwen heeft in de praktijk betekend dat de getalsmatige overmacht van vrouwen in de solo-sporten de afgelopen twintig jaar sterker is geworden. Ouderen zijn nog bij geen type sport in de meerderheid, maar vormen vooral bij de solo-sporten een niet te onderschatten factor¹⁸.

De ontwikkelingen in de tijd geven, naast verandering, ook opvallende stabiliteit te zien. De dalende belangstelling voor teamsporten doet zich meer onder mannen dan onder vrouwen voor, maar zoals gezegd domineren mannen de teamsporten nog steeds. Verhoudingsgewijs zijn ouderen vooral meer gaan teamsporten, maar in procenten uitgedrukt blijven teamsporten jonge mensen sporten. De tanende belangstelling voor duo-sporten tussen 1995 en 1999 komt vooral voor rekening van vrouwen, personen van middelbare leeftijd en hoger opgeleiden. Ook zijn hoger opgeleiden tussen 1995 en 1999 vooral minder gaan teamsporten, een ontwikkeling die zich ook al

voordeed tussen 1991 en 1995. Onder jongeren mocht alleen het solo-sporten zich tussen 1995 en 1999 verheugen in een groeiende belangstelling. De sportdeelname onder allochtonen is tussen 1995 en 1999 bij alle type sporten in ongeveer vergelijkbare mate afgenomen.

Het is hier niet de plaats om profielschetsen te geven van de beoefenaren van de 26 in het AVO onderscheiden sporten. Een uitzondering wordt gemaakt voor twee jonge en sterk in de belangstelling staande sporten: fitness/aerobics en skeeleren/skaten (tabel 5.3).

Tabel 5.3 Deelname aan fitness/aerobics (1991-1999) en skeeleren/skaten (1999), bevolking 6-79 jaar, in procenten

	fitness/aerobics						skeeleren-/
	%			index			skaten
	1991	1995	1999	1991	1995	1999	%
algemeen	9,1	11,4	12,8	80	100	112	11,0
man	5,3	6,9	9,4	77	100	136	9,5
vrouw	12,8	15,9	16,3	81	100	103	12,4
6-19 jaar	6,0	7,2	8,5	83	100	118	29,5
20-64 jaar	11,3	14,3	15,9	79	100	111	7,4
65-79 jaar	0,3	1,0	2,2	30	100	220	0,1
opleiding < hbo/wo	9,8	12,1	13,2	81	100	109	6,3
opleiding hbo/wo	12,9	17,0	20,3	76	100	119	10,1
autochtoon		11,3	12,8		100	113	11,3
allochtoon		12,4	13,3		100	107	6,9

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

Bij het skeeleren zijn vrouwen, jongeren, hoger opgeleiden en autochtonen (relatief en vaak ook absoluut) in de meerderheid. Voor wie bekend is met de wijze waarop een sport zich over de verschillende lagen van de bevolking verspreidt (Bottenburg 1994) hoeft dit nauwelijks te verbazen. Van oudsher is sport een zaak geweest van jongere hoger opgeleiden mannen. Het enige feit dat hiermee in zekere zin detoneert is het feit dat er in 1999 meer vrouwelijke dan mannelijke skeeleraars en skaters waren. In die zin past skeeleren trouwens goed in het profiel van de solo-sporters (zie tabel 5.2), en bij de veranderende positie van vrouwen in de sportwereld.

Ook fitness/aerobics is een sport die meer door vrouwen dan door mannen wordt beoefend. Wel zijn sinds 1991 vooral meer mannen gaan fitnessen. Het gevolg van deze ontwikkeling is dat de verhouding vrouwen/mannen tussen 1991 en 1999 minder scheef is komen te liggen. Hoewel hoger opgeleiden altijd al meer fitnessen dan lager opgeleiden, is opvallend dat fitness onder hoger opgeleiden sterker is gegroeid dan onder lager opgeleiden. Verder blijken vooral meer ouderen te zijn gaan fitnessen. Tot slot is opmerkelijk dat het deelnamepercentage voor fitness onder allochtonen hoger ligt dan onder autochtonen. Bij de meeste sporten is die verhouding omgekeerd.

6 ORGANISATIE VAN SPORTBEOEFENING

In het AVO wordt niet alleen gevraagd of men sport, welke sport men doet en hoe vaak men sport, maar ook of men die sport als lid van een sportvereniging beoefent, of men in 'competitie of trainingsverband' sport, en van welke accommodaties men bij het sporten gebruik maakt¹⁹. Te zamen verwijzen de drie laatste vragen naar de maatschappelijke organisatie van de sportbeoefening (Van den Heuvel en Van der Werff 1998). Zoals gezegd wijzen eerdere analyses op het AVO-materiaal tussen 1991 en 1995, na jaren van stijgingen, op een daling in het aandeel sporters dat lid is van een sportvereniging en/of dat deelneemt aan competities of trainingen (ibid:28). Bij het gebruik van accommodaties blijkt vooral het overdekte zwembad in opmars, ten koste van het 'niet officiële sportterrein' (ibid:40). In deze paragraaf wordt geanalyseerd in welke mate deze ontwikkelingen zich na 1995 hebben doorgezet, daarbij in gedachten houdend dat tijdsdruk en flexibilisering push-factoren zijn richting een meer individuele en minder georganiseerde wijze van sportbeoefening. Voor de volledigheid zij vermeld dat in alle analyses fiets-/wandelsport niet zijn opgenomen²⁰. In paragraaf 6.1 wordt gekeken naar het lidmaatschap van sportverenigingen, in paragraaf 6.2 naar het deelnemen aan competities of trainingen, en in paragraaf 6.3 naar het gebruik van sportaccommodaties.

6.1 Lidmaatschap sportverenigingen

Ontwikkelingen algemeen en per sport

Uit eerder onderzoek (SCP 1996, 1998, Van den Heuvel en Van der Werf 1998) kwam naar voren dat het lidmaatschap van sportverenigingen tussen 1979 en 1991 belangrijk was gegroeid. Tussen 1991 en 1995 was het lidmaatschap van (tenminste) een sportvereniging echter gedaald. Naar nu blijkt heeft deze ontwikkeling zich na 1995 doorgezet (tabel 6.1).

Tabel 6.1 Lidmaatschap van een of meer sportverenigingen, naar personen en per sport, en aantal lidmaatschappen, 1979-1999, bevolking 6-79 jaar

	% / aantal lidmaatschappen						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
lid als % van bevolking	29,9	33,8	33,8	37,1	36,0	33,6	83	94	94	103	100	93
lid als % van sporters	57,0	57,5	57,8	59,3	56,6	51,8	101	102	102	105	100	92
aantal lidmaatschappen (sporters)	1,36	1,34	1,31	1,32	1,31	1,28	104	102	100	101	100	98
% lid onder team-sporten	68,9	70,1	70,4	69,5	68,5	63,0	101	102	103	101	100	92
% lid onder duo-sporten	44,7	50,1	52,7	57,7	51,7	45,8	86	97	102	112	100	89
% lid onder solo-sporten ^a	28,3	26,2	24,7	31,1	32,2	30,6	88	81	77	97	100	95

a Exclusief wandelsport en toerfietsen/wielrennen

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

Uitgedrukt als percentage van de bevolking van 6-79 jaar én als percentage van de sporters van 6-79 jaar, is het lidmaatschap van een sportvereniging na 1995 verder teruggelopen. Daarnaast is ook het aantal sportverenigingen waarvan men lid is teruggelopen, zij het niet zo sterk als het lidmaatschap zelf. Uitgesplitst naar het type sporten valt te constateren dat er een verband bestaat tussen het lidmaatschap van sportverenigingen en het minimum aantal beoefenaren dat een type sport vereist. Hoe meer deelnemers een sport vergt, hoe groter de kans dat de organisatie van het sporten in verenigingsverband plaatsvindt. Kijkend naar de ontwikkeling bij de duo-sporten – tot aan 1991 toenemende verenigingsgraad, daarna afnemende verenigingsgraad – moet worden geconstateerd dat de verenigingsgraad behalve door het minimum aantal deelnemers ook beïnvloed wordt door andere factoren, bijvoorbeeld een graad van institutionalisering van een sport, de mate waarin een sport zich leent voor commerciële uitbating, en de afhankelijkheid van bepaalde type voorzieningen.

In bijlage 4 zijn de verenigingsgraden per sport weergegeven. Hieruit blijkt dat zich niet alleen tussen maar ook binnen de diverse type sporten verschillen voordoen in het lidmaatschap van verenigingen.

Bij de teamsporten kennen vooral basketbal, softbal/honkbal, volleybal en zaalvoetbal een relatief lage verenigingsgraad. Tussen 1995 en 1999 is het lidmaatschap van verenigingen vooral teruggelopen bij zaalvoetbal en bij hockey.

Bij de duo-sporten vinden vecht-/verdedigingssporten en tennis veel in verenigingsverband plaats, en badminton, squash en tafeltennis niet of nauwelijks (lidmaatschap sportvereniging resp. 27%, 11% en 17% in 1999). Van de duo-sporten ontrok alleen tafeltennis zich tussen 1995 en 1999 aan het afnemend lidmaatschap van sportverenigingen.

Bij de solo-sporten zijn er een paar sporten die er qua verenigingsgraad uitspringen, te weten atletiek (61% in 1999), fitness/aerobics (53%), gymnastiek/turnen (62%), golf (36%) en paardrijden (41%). Voor de andere acht solo-sporten geldt dat het lidmaatschap van verenigingen in 1999 niet uitsteeg boven de 15%. Tussen 1995 en 1999 steeg het lidmaatschap van verenigingen alleen bij gymnastiek/turnen en bij het schaatsen.

Artefact of realiteit: het verband waarin men sport

Ter verklaring voor het teruggelopen lidmaatschap van sportverenigingen ligt het verder voor de hand om te wijzen op factoren als tijdsdruk en flexibilisering. Daarnaast moet echter worden gerealiseerd dat in 1999 weliswaar niet de vraagstelling was veranderd, maar wel het design van de vragen. Anders dan in 1995 werd in 1999 aan degenen die aangaven niet als lid van een sportvereniging te sporten, gevraagd of men dan misschien sportte in het kader van bedrijfssport, studentensport of in een ander verband²¹. Niet uit te sluiten valt dat deze toevoeging een aantal mensen ertoe heeft verleid om een sportvorm die men anders zou hebben getypeerd als sport-als-verenigingslid, nu als andersoortig sporten aan te merken. In de tabel zou dit zich dan, geheel onbedoeld overigens, vertalen in een afnemend lidmaatschap van sportverenigingen.

Analyse van deze aanvullende vraag wijst uit dat bovenop de 52% van de sporters die in verenigingsverband sporten, ook nog eens 31% van de sporters een of meerdere sporten met vrienden, familie, kennissen en/of collega's beoefent (en 'buiten verenigingsverband' zoals de tekst van de vragenlijst luidt). Verder sport 20% van de sporters ook met het gezin, sport 4% in het kader van bedrijfssport en 1,5% in het kader van studentensport. Van de sporters geeft 23% aan tenminste een sport 'alleen/individueel' te beoefenen. Of men daarnaast ook nog een of meerdere sporten met andere beoefent, in welk verband dan ook, is hier niet geanalyseerd.

De antwoorden op deze in 1999 nieuwe toegevoegde vraag maken duidelijk dat sporten 'buiten verenigingsverband' nog niet betekent dat men alleen, zonder anderen, sport. In hoeverre dit een ontkrachting betekent van de these van toenemende individualisering in de sport (vgl. Van Bottenburg 1994) wordt pas echt duidelijk als de vraag in een volgend AVO wederom wordt gesteld. Voor dit moment is vooral van belang om te bezien in hoeverre de daling in het lidmaatschap van sportverenigingen tussen 1995 en 1999 op het conto moet worden geschreven van het toevoegen van deze nieuwe vraag.

Naar het schijnt kan deze vraag ontkennend worden beantwoord. Ter correctie van deze mogelijke anti-verenigingsbias in het 1999 onderzoek zijn ook degenen die bij de vervolgvraag aangaven te sporten in het kader van bedrijfs- of studentensport, aangemerkt als leden van een (soort van) sportvereniging²². Dit leidde ertoe dat het aandeel sporters in 'vereniging-plus-verband' uitkwam op 55,1% (tegen 51,8% zonder bedrijfs-/studentensport in 1999 en 56,6% in 1995). De gedaalde verenigingsgraad kan niet worden gereduceerd tot een methodisch artefact en heeft een reële basis in de feitelijke ontwikkelingen tussen 195 en 1999.

Lidmaatschap naar persoonskenmerken

Het al dan niet lid zijn van een sportvereniging hangt samen met het type sport dat men beoefent. Sommige sporten kennen een hoge andere een lage verenigingsgraad. Daarnaast zal het lidmaatschap van een sportvereniging vermoedelijk verband houden met persoonsgebonden zaken als de wens om deel te nemen aan formele (bonds-) competities, de mate waarin men zich wenst te schikken in zoiets als een verenigingsstructuur alsmede de mogelijkheden die men daartoe heeft (tijd, vaak ook geld, bepaalde sociale vaardigheden). Het lidmaatschap van een sportvereniging wordt zo verklaard door een mengeling van sport- en persoonskenmerken. De combinatie van beide factoren wettigt een analyse op twee verschillende niveaus. Een dergelijke 'multi-level analyse' van het lidmaatschap van sportverenigingen is hier niet beoogd. Nadat eerst geanalyseerd was hoe de verenigingsgraad verband houdt met het type sport, is aansluitend gekeken of er ook een relatie is met een aantal persoonskenmerken (tabel 6.2).

Tabel 6.2 Lidmaatschap van een of meer sportverenigingen, naar sekse, leeftijd, hoogst voltooide opleidingsniveau, maatschappelijke positie en etniciteit, 1979-1999, 6-79-jarigen, percentage van de sporters

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
algemeen	57,0	57,5	57,8	59,3	56,6	51,8	101	102	102	105	100	92
sekse												
man	59,7	59,5	59,1	60,3	60,1	53,6	99	99	98	100	100	89
vrouw	54,1	55,2	56,5	58,2	53,2	50,0	102	104	106	109	100	94
leeftijd												
6-11 jaar	69,4	70,4	74,1	75,1	72,5	74,2	96	97	102	104	100	102
12-19 jaar	57,3	72,5	72,9	76,7	72,8	67,5	79	100	100	105	100	93
20-34 jaar	52,3	54,1	56,1	57,6	56,8	49,2	92	95	99	101	100	87
35-49 jaar	50,3	51,0	50,8	54,1	49,5	45,2	102	103	103	109	100	91
50-64 jaar	34,0	35,8	40,0	45,1	41,1	39,6	83	87	97	110	100	96
65+	36,0	30,9	30,0	33,1	39,1	32,3	92	79	77	85	100	83
opleidingsniveau (vanaf 18 jaar)												
lo/lbo/mavo	50,3	52,0	53,3	55,0	50,8	42,8	99	102	105	108	100	84
mbo/havo/vwo	54,2	53,7	53,3	56,7	53,6	48,6	101	100	99	106	100	91
hbo/wo	48,1	50,1	50,6	53,2	53,7	48,8	90	93	94	99	100	91
maatschappelijke positie												
werkzaam	51,8	53,6	54,7	57,0	54,7	47,9	95	98	100	104	100	88
scholier/student	69,1	70,9	71,8	74,2	71,9	70,9	96	99	100	103	100	99
geen van beide	43,9	42,8	43,2	43,7	40,2	34,9	109	106	108	109	100	87
etniciteit												
autochtoon					57,1	52,4					100	92
allochtoon					51,7	43,1					100	83

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

Uit de tabel komt naar voren dat lidmaatschap van sportverenigingen in belangrijke mate verband houdt met leeftijd en met maatschappelijke positie, en in mindere mate met sekse, opleidingsniveau en etniciteit. Kijkend naar de ontwikkelingen in de tijd valt op dat het lidmaatschap van sportverenigingen na 1991 onder 6-11-jarigen en meer in het algemeen onder scholieren/studenten niet of in veel mindere mate is afgenomen dan onder ouderen en onder werkenden of personen die niet werken en ook niet 'lerend' zijn. Onder vrouwen zette de daling in het lidmaatschap van sportverenigingen in 1991 al in, onder mannen treedt er pas sinds 1995 een (vrij scherpe) daling op in het lidmaatschap. Wat betreft opleidingsniveau blijken de dalingen in het lidmaatschap van sportverenigingen sinds 1991 sterker naarmate het opleidingsniveau lager is. Het gevolg hiervan is dat, anders dan in de jaren 1979-1991, de hoogst opgeleiden ook degenen zijn met de hoogste verenigingsgraad. Bestaande verschillen tussen autochtonen en allochtonen in het lidmaatschap van sportverenigingen zijn tussen 1995 en 1999 vergroot²³.

Evenals bij de sportdeelname zijn voor de jaren 1983, 1991 en 1999 aanvullende multi-variate analyses uitgevoerd in een poging om de effecten van de verschillende factoren uit elkaar te trekken (bijlage 2). Het lidmaatschap van sportverenigingen laat zich echter moeilijk verklaren uit alleen een beperkt aantal persoonskenmerken. De verklaarde variantie bedraagt in 1999 niet meer dan 2%, hetgeen betekent dat het lidmaatschap van sportverenigingen vooral door andere dan de hier opgenomen persoonskenmerken wordt bepaald (zoals type sport). Evenals bij de sportdeelname nam de verklaarde variantie door de tijd af, daarbij uiting gevend aan de toenemende onvoorspelbaarheid van het sportgedrag. Na correctie voor de andere persoonskenmerken blijkt sekse in het geheel geen rol van betekenis meer te spelen in de verklaring van het lidmaatschap van sportverenigingen. Evenals bij sportdeelname is het opleidingsniveau een belangrijker rol gaan spelen en de leeftijd een minder belangrijke rol. Verschillen in verenigingsgraad tussen werkenden, lerenden en niet-werkenden/lerenden zijn tussen 1983 en 1999 groter geworden. Het eerder geconstateerde verschil in lidmaatschap van sportverenigingen tussen autochtonen en allochtonen blijkt na correctie voor de andere persoonskenmerken niet significant ($p=.057$).

6.2 Deelname aan competities of trainingen

Ontwikkelingen algemeen en per sport

Eerder constateerden Van den Heuvel en Van der Werff (1998:28) dat er tussen 1991 en 1995, voor het eerst sinds 1983, sprake was van een gevoelige daling in het aandeel sporters dat deelneemt aan competities of trainingen. Verder zou het aandeel verenigingsleden dat deelneemt aan competities en trainingen zowel tussen 1983 en 1987 als tussen 1991 en 1995 zijn gedaald. De AVO-99 gegevens wijzen uit dat de belangstelling voor het sporten in c/t verband (competitie/trainingen) sinds 1983, en ook na 1995, vrij stelselmatig is gedaald (tabel 6.3).

Tabel 6.3 Deelname aan competities of trainingen, als percentage van de sporters, van de verenigingsleden, en van de beoefenaren van verschillende type sporten, 1979-1999, 6-79-jarigen

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
% sporters met 1 of meer c/t sporten	39,1	51,2	48,7	48,0	43,3	37,7	90	118	112	111	100	87
% sporters met 2 of meer c/t-sporten	10,2	14,1	13,0	12,8	10,9	7,6	94	129	119	117	100	70
% verenigingsleden met 1 of meer c/t sporten	64,4	81,3	74,5	72,5	69,9	65,7	92	116	107	104	100	94
% teamsporters met 1 of meer c/t sporten	66,7	72,5	73,3	72,7	69,0	64,6	97	105	106	105	100	94
% duo-sporters met 1 of meer c/t sporten	23,3	39,4	38,5	39,2	34,9	30,9	67	113	110	112	100	89
% solo-sporters met 1 of meer c/t sporten ^a	12,4	21,3	19,1	21,2	19,5	15,5	64	109	98	109	100	79

a Exclusief fiets-/wandelsport

Bron: SCP (AVO 1979-79)

Na 1983²⁴ blijkt het aandeel sporters dat deelneemt aan competities of trainingen te zijn gedaald van 51% naar 38%. Het aantal sporters dat meerdere sporten in c/t-verband beoefent blijkt in diezelfde periode, en vooral na 1995, nog verder te zijn gedaald. Ook het aandeel verenigingsleden dat deelneemt aan competities of trainingen blijkt na 1983 in een neergaande lijn terecht zijn gekomen. Te zamen wijst dit op een afnemende waarde van formele competities en trainingen als vehikel voor vergelijking en verbetering van lichamelijke prestaties. Men zou dit kunnen duiden als een aspect van wat anderen door Crum de 'ontsporing van de sport' is gedoopt, het feit dat andere waarden dan de traditionele sportwaarden – verbetering en toetsing van lichamelijke prestaties – in de sport de overhand zijn gaan krijgen (Huijser et al. 1998:72). Hierbij moet worden aangetekend dat onbekend is in welke mate sport buiten c/t-verband dezelfde rol kan vervullen en in de praktijk ook vervult als sport binnen c/t-verband.

Meer dan bij het verenigingslidmaatschap is er bij het sporten in c/t verband een relatie met het type sport. In vergelijking met solo-sporters nemen vier maal zoveel teamsporters deel aan formele competities en trainingen, in vergelijking met duo-sporters twee maal zoveel. Door de tijd heen is dat verband alleen maar sterker geworden. Dit komt omdat de daling in het sporten in c/t-verband eveneens verband houdt met het type sport. Zowel over de periode 1991-1999 als over de periode 1995-1999 geldt dat de daling in de deelname aan competities en trainingen het sterkst is onder de solo-sporters en het zwakst onder de teamsporters, met de duo-sporters daar tussen in. Onduidelijk is wat hierin de drijvende krachten zijn en hoe die zich ten opzichte van elkaar verhouden: blijven teamsporters vaker deelnemen aan (formele) competities en trainingen omdat daar de verenigingsgraad het hoogste is, omdat de coördinatie van grotere aantallen benodigde spelers alleen mogelijk is in formele verbanden, of gaat het om een wisselwerking?

Ten aanzien van de verschillende onderscheiden sporten (bijlage 5) valt op dat sporten die hoog scoren op verenigingsgraad eveneens hoog scoren op sport in c/t verband. De belangrijkste uitzondering op die regel vormt fitness/aerobics in 1999, waar het aandeel sporters in c/t-verband vrij laag is. Van alle sporten gaven alleen tafeltennis (index 1999=128) en schaatsen (114) een groei in het aandeel sporters in c/t-verband van meer dan 10 punten te zien.

Deelname aan competities of trainingen naar persoonskenmerken

Bij de deelname aan competities of trainingen is sprake van relatief grote verschillen tussen de diverse bevolkingsgroepen (tabel 6.4). Waar mannen en vrouwen elkaar weinig ontlopen in sportdeelname en in verenigingslidmaatschap, blijken naar verhouding meer mannen dan vrouwen deel te nemen aan competities of trainingen. Ook naar leeftijd zijn de verbanden sterker dan bij het verenigingslidmaatschap. Ouderen sporten beduidend minder vaak in c/t verband, maar vormen niet de groep waar de teruggang in het deelnemen aan competities en trainingen na 1983 het grootst is geweest: dat is de groep 20-49-jarigen. Naar sekse geldt daarbij dat de relatieve daling in het sporten in c/t verband wel het grootst is bij de groep waar toch al minder werd deelgenomen aan competities of trainingen, en waar de stijging in de sportdeelname

relatief groot was (vrouwen). Bij studenten en scholieren is het aandeel sporters in c/t verband hoger, en ook hoger gebleven, dan bij de werkenden en bij degenen die werken noch leren. Naar opleidingsniveau zijn de verschillen diffuser. Anders dan bij het lidmaatschap van verenigingen vormen hbo/wo'ers (althans degenen die deze opleiding voltooid hebben) in geen enkel jaar de koplopers waar het de deelname aan competities of trainingen betreft. Die positie is voorbehouden aan degenen met een opleiding op mbo/havo/vwo niveau. Zowel in 1995 als in 1999 geldt dat er naar verhouding minder allochtonen dan autochtonen deelnemen aan competities of trainingen.

Tabel 6.4 Deelname aan competitie of trainingen, naar sekse, leeftijd, hoogst voltooide opleidingsniveau, maatschappelijke positie en etniciteit, als percentage van de sporters, 1979-1999, 6-79-jarigen

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
algemeen	39,1	51,2	48,7	48,0	43,3	37,7	90	118	112	111	100	87
sekse												
man	49,0	56,6	54,5	54,0	51,1	44,8	96	111	107	106	100	88
vrouw	28,1	45,4	42,7	42,0	35,5	30,7	79	128	120	118	100	86
leeftijd												
6-11 jaar	45,4	62,9	61,6	63,6	59,4	58,6	76	106	104	107	100	99
12-19 jaar	58,1	70,9	70,1	72,1	65,5	59,7	89	108	107	110	100	91
20-34 jaar	35,3	49,6	50,4	47,5	43,8	36,3	81	113	115	108	100	83
35-49 jaar	26,8	41,2	36,3	40,9	35,1	29,0	76	118	103	117	100	83
50-64 jaar	12,7	23,1	24,7	27,2	25,0	23,7	51	92	99	109	100	95
65+	6,0	17,3	16,3	15,6	17,6	14,5	34	98	93	89	100	83
opleidingsniveau (vanaf 18 jaar)												
lo/lbo/mavo	33,7	45,3	44,2	42,7	36,7	29,5	92	123	120	116	100	80
mbo/havo/vwo	36,1	47,9	44,8	44,2	40,4	34,5	89	119	111	109	100	86
hbo/wo	25,8	42,1	39,3	43,1	39,1	31,7	66	108	100	110	100	81
maatsch. positie												
werkzaam	37,0	47,6	45,7	46,2	41,2	33,9	90	115	111	112	100	82
scholier/student	53,2	67,7	66,0	66,8	61,2	58,8	87	111	108	109	100	96
geen van beide	15,3	31,7	29,2	26,3	22,9	18,0	67	138	127	115	100	78
etniciteit												
autochtoon					44,0	38,1					100	87
allochtoon					34,8	31,2					100	90

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

Multi-variate analyses op het aandeel sporters dat sport in c/t verband (zie bijlage 2) maken duidelijk dat de deelname aan competities of trainingen zich beter laat voorspellen dan het lidmaatschap van sportverenigingen. Tegelijk blijkt, evenals bij de analyses op sportdeelname en verenigingslidmaatschap, de verklarende kracht van de

in de analyses opgenomen persoonskenmerken tussen 1983 en 1999 te zijn gedaald (van 6,3% in 1983 naar 4,7% in 1999). Hoofdzakelijk komt dit doordat de verschillen naar leeftijd, hoewel groter dan bij verenigingslidmaatschap en ook in 1999 nog steeds significant, door de tijd heen steeds kleiner zijn geworden. Na correctie voor de andere persoonskenmerken in het model zijn opleidingsniveau en etniciteit niet langer significant. De verschillen naar sekse en maatschappelijke positie blijven wel significant.

6.3 Gebruik van sportaccommodaties

Uit de studie van Van den Heuvel en Van der Werff (1998) bleek dat tussen 1979 en 1995 het niet officiële sportterrein aan betekenis had verloren ten gunste van vooral het overdekte zwembad. Hier is niet getracht om deze analyse te herhalen. In plaats daarvan is een tweedeling gemaakt tussen enerzijds specifieke sportaccommodaties en anderzijds het sporten op plekken en plaatsen die niet specifiek voor het sporten waren ontworpen of bestemd (in de openlucht, niet op een officieel sportterrein, thuis of in de tuin, en meer in het algemeen in een van de vijf mogelijkheden zoals die waren vermeld bij de vraag naar de lokatie van de sportactiviteit).

Tabel 6.5 Gebruik van sportaccommodaties, als percentage van de sporters en van de beoefenaren van verschillende type sporten, 1979-1999, 6-79-jarigen

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
algemeen	88,2	86,2	87,0	88,3	86,7	82,6	102	99	100	102	100	95
teamsporten	87,4	88,6	88,0	90,0	86,2	81,1	101	103	102	104	100	94
duo-sporten	69,6	74,9	80,5	80,1	82,5	77,7	84	91	98	97	100	94
solo-sporten ^a	81,0	75,9	76,0	79,2	79,3	76,4	102	96	96	100	100	96

a Exclusief fiets-/wandelsport

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

Het aandeel sporters dat gebruik maakt van sportaccommodaties is tussen 1979 en 1995 opvallend stabiel gebleven, maar is in 1999 nogal fors gedaald. Het gebruik van sportaccommodaties, alsmede de daling daarin na 1995, blijkt tussen de drie eerder onderscheiden typen sport nauwelijks te verschillen. Daarmee is gelijk duidelijk dat de recente afname in accommodatie-gebruik niet alleen verklaard wordt door de opmars van bijvoorbeeld het skeeleren. Weliswaar is het accommodatie-gebruik bij het skeeleren laag (11%), maar de daling in het accommodatie-gebruik bij de team- en bij de duo-sporten kan niet aan het skeeleren worden toegeschreven. Het toenemende gebruik van sportaccommodaties bij de duo-sporten tot aan 1995 lijkt vooral het gevolg van de opmars van het tennis – typisch een sport die bijna uitsluitend (92%) op accommodaties wordt beoefend – en de neergang van tafeltennis (50% accommodatie-gebruik).

In bijlage 6 is het accommodatie-gebruik van alle onderscheiden sporten opgenomen. Hieruit blijkt dat het gebruik van sportaccommodaties vooral bepaald wordt door de eisen die een sport stelt aan de voorzieningen: een zaal, een zwembad, een veld met specifieke afmetingen of een specifieke onderlaag. Buitensporten lijken gemakkelijker buiten accommodaties beoefend te worden dan binnensporten – verg. veld- en zaalvoetbal – maar ook hier zijn uitzonderingen (golf, 87%, tafeltennis versus tennis). Opvallend is het afnemend accommodatie-gebruik bij het basketbal, dat samengaat met een afnemend lidmaatschap van basketbalverenigingen, en dat wijst op de informalisering van deze sport (pleintjesbasketbal). Andersom gaan stijgend lidmaatschap en stijgend accommodatie-gebruik goed samen met een afnemend deelname-cijfer bij het schaatsen. Mede onder invloed van een aantal zachtere winters is het schaatsen door de jaren heen met name haar recreatieve beoefenaren verloren, en is een kern van 'sportschaatsers' (baanschaatsers) overgebleven. Beide ontwikkelingen, bij het basketbal en bij het schaatsen, suggereren dat verschillende aspecten van het sporten in onderlinge samenhang moeten worden geanalyseerd.

7 CONCLUSIE

In dit werkdocument zijn ontwikkelingen in de actieve en passieve sportdeelname tussen 1979 en 1999 geanalyseerd. Hiervoor is gebruik gemaakt van de reeks gegevens over sport uit het Aanvullend Voorzieningsgebruik (AVO) van het SCP. Doel van de analyses was om de bestaande tijdreeksen (1979-1995) aan te vullen met de gegevens uit de 1999 editie van het onderzoek. In dat kader is vooral geput uit de vragen in het 1999-onderzoek die ook al in eerdere onderzoeken waren opgenomen. Daarbij gaat het om zaken als sportdeelname, intensiteit van het sporten, receptieve belangstelling voor sport (sport live of via de media volgen) en organisatie van de sportbeoefening (lidmaatschap sportverenigingen, deelname competities of trainingen en gebruik van sportaccommodaties). In onderstaande tabel zijn de belangrijkste kengetallen samengevat.

Tabel 7.1 Ontwikkelingen in 8 verschillende aspecten van de sport^a, 1979-1999, 6-79-jarigen

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
sporters ^b	53	59	59	63	64	65	83	93	92	99	100	102
2 of meer sporten ^c	62	61	58	60	57	58	109	107	103	105	100	103
wekelijks sporters ^c	34	37	35	36	35	33	98	106	101	104	100	95
toeschouwers sportwedstrijden ^b	38	37	35	32	31	30	124	120	113	105	100	96
wekelijks sport via rtv ^b		49	51	48	50	44		98	102	96	100	88
lid sportvereniging ^c	57	58	58	59	57	52	101	102	102	105	100	92
competitie/training ^c	39	51	49	48	43	38	90	118	112	111	100	87
gebruik accommodaties ^c	88	86	87	88	87	83	102	99	100	102	100	95

a excl. wandelsport en toerfietsen/wielrennen. Cijfers over sportdeelname en sportintensiteit met inbegrip van fiets-/wandelsport zijn te vinden in hoofdstuk drie.

b % van de bevolking

c % van de sporters

Bron: SCP (AVO 1979-99)

Uit de tabel blijkt dat de sportdeelname ook na 1995 verder is gestegen. Daarbij is een iets groter deel van de sporters deel gaan nemen aan 2 of meer sporten, maar daalde het aandeel sporters dat wekelijks sport. Ten opzichte van 1995 groeiden alleen de solo-sporten, sporten waarvoor buiten formele competities geen directe tegenstander is vereist, in omvang (niet in tabel). Deze toename is mede toe te schrijven aan nieuwe sporten als fitness/aerobics en skeeleren/skaten. In tegenstelling tot de actieve sportdeelname werden zowel het volgen van sport via de media als het live bijwonen van

sport na 1995 minder populair. Tussen 1995 en 1999 daalden zowel het aandeel sporters dat lid is van een sportvereniging als het aandeel sporters dat deelneemt aan competities of trainingen en het aandeel sporters dat gebruik maakt van sportaccommodaties.

Onder ouderen is de sportdeelname spectaculair gestegen, ook na 1995. Wel blijven ouderen nog achter bij zaken als het intensief sporten en de deelname aan competities of trainingen.

Ook voor vrouwen geldt dat deze in toenemende mate het sporten zijn gaan ontdekken. Vrouwen nemen minder dan mannen deel aan competities of trainingen en volgen de sport minder via de media, maar onderscheiden zich niet of nauwelijks van mannen waar het de sportintensiteit betreft of het lidmaatschap van verenigingen. Jongeren (tot 20 jaar) blijven de parels van de sportwereld. Niet alleen sporten jongeren het meest, het intensiefst, zijn ze het vaakst lid van sportverenigingen en nemen ze het meest deel aan competities, tevens blijken jongeren op al deze terreinen tussen 1995 en 1999 in vergelijking met andere bevolkingsgroepen relatief gunstige posities te hebben verworven. Tussen 1995 en 1999 steeg de sportdeelname onder jongeren met 2-3%, gingen jongeren nauwelijks minder vaak sporten, en steeg het aandeel jongeren dat meerdere sporten beoefent. Een groter deel van de 6-11-jarigen werd lid van een sportvereniging en de deelname aan competities of trainingen bleef vrijwel constant. Wel was er onder de 12-19-jarigen sprake van een dalende verenigingsgraad en een afnemende deelname aan competities en trainingen. In vergelijking met andere leeftijdsgroepen kan de ontwikkeling onder de 12-19-jarigen echter niet als ongunstig worden gekenmerkt.

Hoewel werkenden op alle terreinen van het sporten gunstiger scoren dan degenen die niet-werken en ook niet 'lerend' zijn – maar ongunstiger dan de scholieren/studenten – blijkt dat werkenden op veel sportaspecten tussen 1995 en 1999 relatief slecht hebben gescoord. Zo nam de sportdeelname alleen onder werkenden niet toe en daalde de intensiteit van het sporten onder werkenden sterker dan onder de niet-werkenden/lerenden. Voor de groep 20-49-jarigen geldt grosso modo hetzelfde: onder de 20-49-jarigen zijn de ontwikkelingen in de sportdeelname, in de intensiteit van het sporten, in het lidmaatschap van verenigingen en in de deelname aan competities en trainingen tussen 1995 en 1999 achtergebleven bij jongere en bij oudere leeftijdsgroepen (met uitzondering van de groep 65+'ers op sommige indicatoren). Vermoedelijk speelt het 'spitsuur in het leven' (SCP 1998) mensen hier parten. Deze hypothese is hier echter niet uitgebreid getoetst. Nadere analyses zouden moeten uitwijzen in hoeverre tijdsgebrek werkelijk debet is aan de neergang in enkele van de genoemde aspecten van het sporten onder werkenden en/of onder 20-49-jarigen.

Voor personen met een opleiding op lo/lbo/mavo niveau en voor de groep allochtonen geldt dat dezen op verschillende aspecten van het sporten in 1999 zijn achtergebleven bij de rest van de bevolking. Voor de groep lager opgeleiden geldt dat deze op de meeste indicatoren achterblijven, en dat evenmin de indruk bestaat dat de verschillen met mensen met een hogere opleiding door de tijd veel kleiner zijn geworden. Gecorrigeerd voor andere persoonskenmerken blijken de verschillen naar opleidingsniveau voor wat betreft sportdeelname en lidmaatschap van sportverenigingen zelfs

groter te zijn geworden. Voor allochtonen is geen lange termijn tijdreeks opgemaakt. Allochtonen bleven in 1999 vooral achter bij autochtonen waar het de sportdeelname betrof en het lidmaatschap van sportverenigingen, alsmede in het als toeschouwer bijwonen van sportwedstrijden.

De bevindingen lijken zowel een beschrijving van de ontwikkelingen in termen van 'versporting' als in termen van 'ontsporting' te rechtvaardigen. Enerzijds groeit het aantal mensen dat sportief actief is en betreft sport een steeds centralere plaats in de samenleving, anderzijds onttrekt een groeiende groep sporters zich aan traditionele sportorganisaties en sportvormen en wordt sport steeds meer recreatie. De sport staat hierin trouwens niet alleen. Een zelfde ontwikkeling, waarbij een groter deelnamepercentage gepaard gaat met een ogenschijnlijk vluchtiger of in ieder geval minder traditionele wijze van beoefening van hobby of activiteit, doet zich ook voor in de wereld van de kunst en cultuur (SCP 2000, Van den Broek en De Haan 2000). De gedaalde verenigingsgraad en de gegroeide deelname aan solo-sporten sluiten aan bij processen van individualisering. Op basis van de gegevens moet worden geconstateerd dat sporters neigen naar sportvormen die hen minder aan vaste kaders bindt. Ook in die ontwikkeling staat de sport niet alleen. Op tal andere levensterreinen is eveneens sprake van een hang naar meer autonomie in de eigen tijdsindeling (vgl. Van der Poel 1993, Breedveld 1999). Overigens is hiermee niet gezegd dat mensen zich niet meer voor elkaar interesseren en evenmin dat men zich niet meer voor anderen wil inzetten. Hooguit is gezegd dat men op een andere vorm gestalte geeft aan sociale relaties. Wat hiervan de consequenties zijn voor de belangstelling en vormgeving van vrijwilligerswerk voor de sport is een vraagstuk dat nadere studie verdient. Tot slot valt op dat de sportbeoefening minder voorspelbaar is geworden. Traditionele persoonskenmerken als sekse, leeftijd, opleidingsniveau en maatschappelijke positie zijn minder in staat om verschillen in het sporten te verklaren. Sportgedrag wordt daarmee diffuser.

In zoverre wekelijks sporten, het lidmaatschap van sportverenigingen, de deelname aan formele competities of trainingen en het bijwonen van sportwedstrijden nastrevenswaardig worden geacht, rechtvaardigen de uitkomsten uit de analyses een intensivering van het sportbeleid. Hiermee is overigens niet gezegd dat de mogelijkheden tot interventie voor het oprapen liggen. Voor zover de geschetste ontwikkelingen het product zijn van veranderende hulpbronnen enerzijds (tijd, geld, vaardigheden) en veranderende persoonlijke voorkeuren en smaken anderzijds, moet worden geconstateerd dat belangrijke determinanten van de sportbeoefening zich grotendeels buiten het bereik van het sportbeleid lijken te begeven.

In dit werkdocument zijn bestaande tijdreeksen op sportgebied geactualiseerd met de gegevens uit het AVO 1999. Daarbij is voorbij gegaan aan een aantal vragen die in 1999 (op-)nieuw zijn opgenomen in het onderzoek. Het SCP is van plan om in een later stadium uitgebreid aandacht te besteden aan de informatie over sport die in deze vragen zit besloten. Het betreft daarbij vragen over sportinstructie, vragen die ook al in 1979 waren gesteld en die inzicht geven in de ontwikkelingen en de intensiteit van

sportonderricht, alsmede vragen over sport en sociale netwerken, over de betekenis van sport voor het aangaan en onderhouden van sociale relaties. Daarnaast is het SCP voornemens om de hier gepresenteerde analyses over trends en determinanten in de sportbeoefening verder uit te bouwen, en te komen tot een betere verklaring van verschillen in sportdeelname en organisatie-vormen van sport. Naast de gegevens uit het AVO zal daarbij tevens gebruik worden gemaakt van de gegevens uit het Tijdsbestedingsonderzoek (TBO) 2000, waarvan de eerste resultaten in september 2001 worden verwacht.

NOTEN

- 1 Voor meer informatie over het onderzoek, zie bijlage één en de website van het AVO, <http://www.scp.nl/onderzoek/avo99/default.htm> of <http://www.scp.nl/miss/avo.htm>.
- 2 Bijvoorbeeld in 1997, toen sport 'een inspiratiebron voor velen' werd genoemd, en toen geopperd werd dat 'sport de integratie van minderheden kan bevorderen' Overigens volgende deze zinsneden op de constatering dat 'een toenemend aantal jongeren er een ongezonde levensstijl op nahoudt'. Jongeren 'roken meer, gebruiken meer alcohol en drugs en doen te weinig aan lichaamsbeweging'. In de Troonrede van 1998 werd gesteld dat 'het maatschappelijk belang van sport zichtbaar is in tal van activiteiten'.
- 3 Door Van Bottenburg (1994:58-63) zijn kritische kanttekeningen geplaatst bij de suggestie dat successen in de topsport een positie invloed zouden uitoefenen op de sportdeelname (de breedtesport)
- 4 Uit het Woningbehoefte-onderzoek van het CBS komt naar voren dat tussen 1994 en 1998 het eigen woning bezit is gestegen van 46% in 1994 naar 50% in 1998 Verder blijkt het aandeel huishoudens dat tenminste een maal een andere woning heeft betrokken in de vier jaar voorafgaand aan het onderzoek te zijn gestegen van 27% in 1994 naar 32% in 1998. Met dank aan Frank van Dugteren van het SCP voor het genereren van de benodigde cijfers.
- 5 Over sport tijdens vakanties worden in de vragenlijst geen opmerkingen gemaakt Vermoedelijk zal een behoorlijk deel van de mensen het sporten gedurende kortere en langere vakanties meel tellen als een sportieve activiteit. Ten aanzien van de zinsnede dat sport alleen sport 'buiten de schooluren' betreft, mag verwacht worden dat deze formulering in de toekomst wellicht problemen zal opleveren, als school en na-schoolse opvang meer in elkaar gaan overvloeien. De omvang van de buitenschoolse opvang was in 1999 echter nog beperkt (Nyfer 1999). Bovendien waren opvang en school in 1999 nog duidelijk gescheiden circuits (Breedveld 1999).
- 6 Een split-half invoering van de nieuwe standaard in 2003, is een denkbare zij het niet goedkope optie.
- 7 Zie de AVO-website, <http://www.scp.nl/onderzoek/avo99/default.htm>, voor het blok sport-vragen in het AVO (de url <http://www.scp.nl/miss/avo.htm> geeft ook informatie over het AVO-onderzoek).
- 8 Dit was noodzakelijk omdat de definitie van deze beide activiteiten in 1991 een gevoelige verandering onderging, die ertoe leidde dat minder mensen aan deze sport-activiteiten gingen deelnemen
- 9 Cijfers over het gemiddelde aantal sporten dat men beoefent geven een vergelijkbaar beeld te zien
- 10 Zie voor de definitie van wekelijks sporten de toelichting bij de tabel Het AVO-onderzoek bevat ook gegevens over het aantal uren per week dat men sport. Van deze gegevens is hier geen gebruik gemaakt. Verondersteld wordt dat de informatie uit de SCP-tijdsbestedingsonderzoeken hiervoor een meer betrouwbare bron zijn. Voor informatie over de tijdsbesteding aan sport 1975-1995 zie Van den Heuvel en Van der Werff 1998 of SCP 1996, 1998. Gegevens over sport-tijd op basis van het TBO-2000 zullen naar verwachting in september 2001 worden gepubliceerd.
- 11 Deze constatering gaat niet op indien bij het sporten ook gekeken wordt naar de activiteiten wandelsport en toerfietsen/wielrennen (zie kolom 1999a)
- 12 Het weglaten van het skeeleren/skaten in de sportdeelname-cijfers van 1999 doet het aandeel sporters met 0,8% dalen tot 64,1% Hieruit valt af te leiden dat veel sporters skeeleren/skaten erbij doen, als tweede sport (in paragraaf 5.1 zal blijken dat 11% van de bevolking aan skeeleren/skaten doet). Onder 65+'ers leidt het weglaten van het skeeleren/skaten tot een daling in de sportdeelname van 0,1%. Onder jongeren is de daling het sterkst, en wel 1,3% bij de 12-19-jarigen en 1,5% bij de 6-11-jarigen. Voor beide leeftijdsgroepen geldt echter dat het sportdeelname-cijfer van 1999 excl. skeeleren/skaten nog altijd hoger uitvalt dan het sportdeelname-cijfer van 1995.
- 13 Inclusief fiets-/wandelsport is de teruggang in het sportdeelname-cijfer tussen 1995 en 1999 onder hbo/wo'ers niet 1,2% maar 0,2%

- 14 De sportdeelname van allochtonen blijft in 1999 onder alle leeftijdsgroeperingen achter bij die van autochtonen, en wel met 6% (65+'ers) tot 24% (20-34-jarigen) Onder de 6-11-jarigen, 12-19-jarigen en 50-64-jarigen is de sportdeelname onder allochtonen tussen 1995 en 1999 sterker gegroeid dan onder autochtonen (+4%6-11 jaar, +8% 12-19 jaar, +7% 50-64 jaar), waardoor deze groepen in hun sportdeelname nog maar 10-15% achterblijven bij autochtonen. Ook onder 65+'ers steeg de sportdeelname onder allochtonen vrij sterk maar niet meer dan bij de autochtone 65+'ers (+7%). Onder 20-34 jarige en 35-49 jarige allochtonen is de sportdeelname tussen 1995 en 1999 met respectievelijk 6% en 4% gedaald.
- 15 Omwille van de eenvoud is gekozen is voor een multi-pele classificatie analyse Hoewel deze analyse in principe is bedoeld voor continue variabelen, blijkt een mca-analyses ook goed te kunnen worden toegepast op categorische variabelen, mits deze niet te scheef zijn verdeeld (De Haan 1997). Voor 1999 is een aparte analyses uitgevoerd met etniciteit als onafhankelijke variabele. Gekozen is voor de jaren 1983, 1991 en 1999 om een goed beeld van de ontwikkelingen in de tijd te verkrijgen. De uitkomsten uit AVO-1979 zijn niet in de analyses opgenomen omdat de uitkomsten uit deze start-editie van het onderzoek minder betrouwbaar werden geacht dan de uitkomsten uit de tweede editie van het onderzoek, die uit 1983. Tot slot is de analyses beperkt tot de groep 20-79-jarigen, vooral omdat van personen van 19 jaar en jonger veel van de andere variabelen weinig betekenis hebben (vooral: maatschappelijke positie, opleidingsniveau). Een separate analyse zou op zijn plaats zijn maar is hier niet uitgevoerd.
- 16 Van Bottenburg (1994:63) stelt dat sportieve successen van topsporters of topsport-leams eerder gevolgen heeft voor de publieke belangstelling voor sport dan voor het verenigingslidmaatschap (de actieve sportdeelname)
- 17 Die natuurlijk mede beïnvloed wordt door diezelfde sociaal-economische omstandigheden, maar daar niet toe gereduceerd kan worden
- 18 Een factor die nog sterker wordt indien bij de solo-sporten ook het fiets-/wandelsport worden meegerekend
- 19 Daarnaast zijn in de 1979 en in de 1999 editie van het onderzoek ook vragen gesteld over de deelname aan lessen of trainingen onder leiding van erkende sport-instructeurs Deze vragen zijn hier niet geanalyseerd.
- 20 De analyses naar sportdeelname en intensiteit van het sporten in hoofdstuk 3 wezen uit dat het wel meenemen van fiets-/wandelsport zelden tot veranderingen in de trendmatige ontwikkelingen leidde, ook tussen verschillende groepen Om die reden is hier weer gekozen voor het presenteren van de langlopende reeks cijfers excl. fiets-/wandelsport. Voor zover deze keuze van invloed is op de gepresenteerde cijfers is ze dat alleen bij de solo-sporten, en daarbinnen vooral onder de groep ouderen. Gezien de lage verenigingsgraad en gezien de geringe deelname aan sport in c/t verband bij zowel de fiets- als de wandelsport, kan worden gesteld dat de in de tekst en in de tabellen gepresenteerde cijfers hieromtrent een enigszins geflatteerd beeld schetsen van de situatie onder (vooral oudere) solo-sporters.
- 21 Voor de exacte vraagformulering zie <http://www.scp.nl/onderzoek/avo99/default.htm>. of <http://www.scp.nl/miss/avo.htm>.
- 22 Bij de andere mogelijke antwoordmogelijkheden (sporten met leden van het gezin, met vrienden, familie, kennissen of collega's of alleen/individueel) was expliciet vermeld dat het sport 'buiten verenigingsverband' betrof
- 23 Uit aanvullende analyses blijkt dat de daling in het lidmaatschap tussen 1995 en 1999 onder allochtonen vooral op het conto moet worden geschreven van de Surinamers en Antillianen, die daarmee op een verenigingsgraad van 36% uitkomen (Turken/Marokkanen in 1999 40%, groep overig 46%) Een verklaring voor de gedaalde verenigingsgraad onder Surinamers en Antillianen ontbreekt vooralsnog. Verder blijkt dat tussen 1995 en 1999 het verenigingslidmaatschap onder jonge allochtonen zich negatiever heeft ontwikkeld dan onder autochtonen (-22% voor 6-11-jarigen en -14% voor 12-19-jarigen onder allochtonen). Nadere analyses zijn echter geboden.
- 24 Waarom de 1979-cijfers over deelname aan competities of trainingen zoveel lager uitvallen is niet bekend Verondersteld wordt dat het hier een methodisch artefact betreft.

BIJLAGE 1: HET AANVULLEND VOORZIENINGENGEBRUIK ONDERZOEK (AVO)

Aanvullend voorzieningengebruik onderzoek (AVO)

Het AVO is een vierjaarlijks onderzoek om gegevens te verkrijgen over het gebruik van een groot aantal maatschappelijke en culturele voorzieningen door de Nederlandse bevolking. Het onderzoek richt zich zowel op meting van het gebruik van voorzieningen als op meting van een breed scala van kenmerken die een huishouden en de individuele personen binnen een huishouden karakteriseren.

Doelpopulatie	NL-bevolking van 6 jaar en ouder, zelfstandig wonend
Soort onderzoek	enquête
Steekprofeenheid	huishouden
Entiteiten	personen en huishoudens
Steekproefkader	PTT-afgiftepuntenbestand
Verzamelmethode	mondelijke + schriftelijke vragenlijst
Opdrachtgever	Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)
Frequentie	vierjaarlijks, vanaf 1979
Weging	personen naar leeftijd/geslacht/burgerlijke staat/urbanisatiegraad (vanaf 1995 'stedelijkheid'); huishoudens: naar weefactor hoofd huishouden
Berichtgevers	voor sommige kinderen één van de ouders
Verslagperiode	het gebruik van voorzieningen wordt gepeild voor een voorgaande periode, variërend van enkele maanden tot enkele jaren

AVO'79

Uitvoerder veldwerk	NSS / Marktonderzoek
Veldwerkperiode	september 1979 - november 1979
Steekproefmethode	enkelvoudige aselecte adressensteekproef
Steekproefomvang	9.915 huishoudens
Respons	6.431 huishoudens; 17.232 personen (65 %)

AVO'83

Uitvoerder veldwerk	NSS / Marktonderzoek
Veldwerkperiode	september 1983 - november 1983
Steekproefmethode	enkelvoudige aselecte adressensteekproef
Steekproefomvang	9.908 huishoudens
Respons	5.774 huishoudens; 14.869 personen (58%)

AVO'87

Uitvoerder veldwerk NSS / Marktonderzoek
Veldwerkperiode oktober 1987 - december 1987
Steekproefmethode enkelvoudige aselechte adressensteekproef, met extra adressen in vier grote steden + Haarlem
Steekproefomvang 10.302 huishoudens
Respons 6.496 huishoudens; 16.151 personen (63%)

AVO'91

Uitvoerder veldwerk NSS / Marktonderzoek
Veldwerkperiode september 1991 - december 1991
Steekproefmethode tweetrapssteekproef: gemeenten/adressen; stratificatie naar gemeentegrootte
Steekproefomvang 12.797 huishoudens
Respons 5.458 huishoudens; 13.105 personen (43%)

AVO'95

Uitvoerder veldwerk GFK Interact
Veldwerkperiode september 1995 - januari 1996
Steekproefmethode tweetrapssteekproef: gemeenten/adressen; stratificatie naar gemeentegrootte
Steekproefomvang 9.305 huishoudens
Respons 6.421 huishoudens; 14.489 personen (69%)

AVO'99

Uitvoerder veldwerk GFK Interact
Veldwerkperiode september 1999 - februari 2000
Steekproefmethode tweetrapssteekproef: gemeenten/adressen; stratificatie naar gemeentegrootte
Steekproefomvang 9.216 huishoudens
Respons 6.125 huishoudens; 13.490 personen (66%)

Meer informatie over het AVO kan worden verkregen via de website van het SCP:
<http://www.scp.nl/onderzoek/avo99/default.htm>
<http://www.scp.nl/miss/avo.htm>

BIJLAGE 2: SAMENVATTING UITKOMSTEN MULTI-VARIATE (MCA) ANALYSES

Tabel B2.1 Mca-analyse (gecontroleerde afwijkingen van de gemiddeldes, eta's en beta's) van 3 afhankelijke variabelen (sportdeelname, lidmaatschap van sportvereniging en deelname aan competities of trainingen) op sekse, hoogst voltooide opleidingsniveau, leeftijd, maatschappelijke positie (en etniciteit in 1999), bevolking 20-79 jaar resp. sporters 20-79 jaar, 1983, 1991, 1999

	sportdeelname (% bevolking)			lid sportvereniging (% van sporters)			comp/training (% van sporters)		
	1983	1991	1999	1983	1991	1999	1983	1991	1999
gemiddelde ^a	0,52	0,59	0,60	0,50	0,54	0,45	0,43	0,41	0,30
sekse									
man	-0,01	-0,03	-0,02	0,01	-0,01	0,00	0,05	0,05	0,06
vrouw	0,01	0,03	0,02	-0,02	0,01	0,00	-0,06	-0,05	-0,06
eta	0,06	0,00	0,01	0,06	0,01	0,03	0,15	0,13	0,15
beta ^b	(,01)	0,05	0,05	0,03	(,02)	(,01)	0,12	0,10	0,13
opleidingsniveau									
lo/lbo/mavo	-0,06	-0,08	-0,09	0,00	0,00	-0,03	0,00	0,01	-0,02
havo/vwo/mbo	0,08	0,07	0,07	0,01	0,01	0,01	0,02	0,00	0,02
hbo/wo	0,14	0,13	0,12	-0,01	-0,01	0,03	-0,03	-0,01	0,00
eta	0,27	0,28	0,26	0,04	0,03	0,09	0,06	0,05	0,08
beta ^b	0,16	0,18	0,19	(,02)	(,02)	0,05	(,03)	(,01)	(,03)
leeftijd									
20-34	0,18	0,14	0,10	0,03	0,02	0,01	0,06	0,05	0,04
35-49	0,05	0,04	0,02	0,01	0,01	0,00	-0,01	0,00	-0,01
50-64	-0,19	-0,14	-0,08	-0,12	-0,05	-0,02	-0,16	-0,09	-0,03
65+	-0,30	-0,27	-0,15	-0,15	-0,15	-0,03	-0,21	-0,17	-0,07
eta	0,43	0,38	0,28	0,13	0,13	0,10	0,20	0,18	0,14
beta ^b	0,36	0,29	0,18	0,11	0,08	(,03)	0,17	0,12	0,08
maatschappelijke positie									
werkzaam	0,03	0,02	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
scholier/student	0,10	0,05	0,06	0,04	0,06	0,10	0,05	0,11	0,09
geen van beide	-0,04	-0,04	-0,06	-0,04	-0,07	-0,07	-0,04	-0,08	-0,06
eta	0,30	0,28	0,24	0,11	0,12	0,13	0,17	0,20	0,17
beta ^b	0,09	0,07	0,09	0,06	0,09	0,10	0,07	0,11	0,09
Variantie (%)	0,224	0,180	0,120	0,023	0,022	0,020	0,063	0,057	0,047
etniciteit ^c									
eta		0,10			0,03			0,02	
beta ^b		0,10			(,04)			(,03)	

a Hercodering wel/niet deelname/lid/sport-in-c/t-verband 0-1 (niet-wel). Cijfer 0,52 geeft aan dat 52% van de 20-79-jarigen deelneemt aan sport.

b Beta's die op p=.05 niveau niet significant zijn, zijn tussen haakjes geplaatst.

c Resultaat van aanvullende mca-analyse met inbegrip van etniciteit. Waarden voorandere persoonskenmerken niet in tabel weergegeven.

Bron: SCP (AVO 1979-'79)

BIJLAGE 3: LEDENTALONTWIKKELING VAN NOC*NSF-LIDORGANISATIES 1995-1999

Tabel B3.1 Ledentalontwikkeling van NOC*NSF-lidorganisaties

	absolute aantallen						index-cijfers (1995=100)		
	totaal		junioren		senioren		totaal	junior	senior
	1995	1999	1995	1999	1995	1999			
Ned. Bond voor Aangepast sporten	11974	12962	7185	2593	4789	10369	108	36	217
Kon. Ned. Alpen Vereniging	21477		2063		19414		0	0	0
Ned. American Football Federatie	633	460	139	212	494	248	73	153	50
Kon. Ned. Atletiek Unie	81519	87698	23633	22976	57886	64722	108	97	112
KNAC Nationale Autosport Federatie	3382	4352	138	204	3244	4148	129	148	128
Ned. Badminton Bond	102643	78583	28403	24330	74240	54253	77	86	73
Kon. Ned. Baseball en Softball Bond	24193	23085	10482	8852	13711	14233	95	84	104
Ned. Basketball Bond	49516	46536	27702	26885	21814	19651	94	97	90
Ned. Bergsport bond	30179		4094		26085		0	0	0
Ned. Beugel Bond	1149	1339	81	—	1068	—	117	0	0
Kon. Ned. Biljart Bond	48849	50109	1778	1651	47071	48458	103	93	103
Bob en Sleebond Nederland	46	37	0	0	46	37	80		80
Ned. Boks Bond	2498	4827	230	1368	2268	3459	193	595	153
Ned. Bowling Federatie	23171	20767	1953	2240	21218	18527	90	115	87
Ned. Indoor en Outdoor Bowls Bond		2037		0		2037			
Ned. Brandweer Sportbond	2500	2589	0	0	2500	2589	104		104
Ned. Bridge Bond	100295	110889	470	1304	99825	109585	111	277	110
Ned. Casting Federatie	208	273	0	0	208	273	131		131
Ned. Christ. Sport Unie	118168	209187	66284	106002	51884	103185	177	160	199
Ned. Cricket Bond	6775	7381	975	1260	5800	6121	109	129	106
Ned. Culturele Sportbond -zwemmen	40399	235645	18856	22099	21543	213546	583	117	991
-zaalvoetbal		21663		14467		7196			
-karate		12189		695		11494			
-gymnastiek		1417		921		496			
-hondensport		1222		602		620			
-aikido		135547		7		135540			
-handbal		2554		716		1838			
-judo en jiu-jitsu		501		201		300			
-taekwondo		2033		809		1224			
-overige		1389		944		445			
Ned. Curling Bond	100	57130	0	2322	100	85	89		85
Kon. Ned. Dam Bond	9057	89	1550	4	7507	6804	91	95	91
Ned. Alg. Danssport Bond	8290	8274	4478	5196	3812	4690	119	116	123
Ned. Darts Federatie	15394	24486	153	535	15241	23951	159	350	157

Tabel B3.1 (vervolg) Ledentalontwikkeling van NOC*NSF-lidorganisaties

	absolute aantallen						index-cijfers (1995=100)		
	totaal		juniores		seniores		totaal	junior	senior
	1995	1999	1995	1999	1995	1999			
Ned. Ver. Fysioth. id Gezondheidszorg	0	1150		---		---			
Ned. Sportb. vmm verstand. handicap	14457	12816	0	2563	0	10253	89		
Ned. Go Bond	940	985	13	245	927	740	105	1885	80
Ned. Golf Federatie	74656	134003	3770	6030	70886	127973	179	160	181
Kon. Ned. Gymnastiek Unie b)	251759	302383	158767	202734	92992	99649	120	128	107
Kon. Ned. Chr. Gymn. Bond	65090		44783		20307		0	0	0
Ned. Handbal Verbond	60782	56071	27864	27897	32918	28174	92	100	86
Ned. Handboog Bond	7815	8303	1191	1570	6624	6733	106	132	102
Sticht. Ned. Hippische Sportbond	121119	143410	39292	43881	81827	99529	118	112	122
Kon. Ned. Hockey Bond	130430	133549	64019	67630	66411	65919	102	106	99
Interprovinciale Organisatie Sport	0	---	0	---	0	---			
Ned. Jeu de Boules Bond	13676	16096	434	414	13242	15682	118	95	118
Judo Bond Nederland	58522	54990	38292	40693	20230	14297	94	106	71
Kon. Ned. Kaats Bond	15802	15212	4548	4100	11254	11112	96	90	99
Ned. Kano Bond c)	9017	9017	1083	1083	7934	7934	100	100	100
Karate Do Bond Ned.	9159	8411	1924	4136	7235	4275	92	215	59
Ned. Katholieke Sportfederatie	349595	383132	147730	165085	201865	218047	110	112	108
Kon. Ned. Kegel Bond	9119	7771	157	125	8962	7646	85	80	85
Ned. Klim- en Bergsport Vereniging		57045		6974		50071			
Fed. van Klootschieters & Kogelwerpers	4071	4500	666	868	3405	3632	111	130	107
Kon. Ned. Kolf Bond	606	592	0	0	606	592	98		98
Kon. Ned. Korfbal Verbond	95571	96260	42944	47650	52807	48610	101	111	92
Kon. Ned. Krachtsport en Fitnessfed.	2054	2681	209	294	1845	2387	131	141	129
-gewichtheffen	153	237	9	15	144	222	155	167	154
-powerlifting	458	488	2	19	456	469	107	950	103
-worstelen	1443	1033	198	189	1245	844	72	95	68
-armworstelen		49		3		46			
-sumoworstelen		208		65		143			
-bodybuilding + fitness		333		0		333			
-algemene-, vrienden- en ereleden		333		3		330			
Ned. Kruisboog Bond	2626	3036	62	123	2564	2913	116	198	114
Kon. Ned. Lawn Tennis Bond	743531	713594	145270	140189	588645	573405	96	97	97
Kon. Ned. Bond voor Lich. Opvoeding	27133	27038	8587	8104	18546	18934	100	94	102
Kon. Ned. Ver. van Leraren Lich. Opv.	8346	8675	0	---	0	---	104		

Tabel B3.1 (vervolg) Ledentalontwikkeling van NOC*NSF-lidorganisaties

	absolute aantallen									
	totaal		junioren		senioren		index-cijfers (1995=100)			
	1995	1999	1995	1999	1995	1999	totaal	junior	senior	
Kon. Ned. Ver. voor Luchtvaart	14154	14093	708	420	13446	13673	100	59	102	
Federatieve Ned. Midgetgolfbond	983	939	56	55	927	884	96	98	95	
Kon. Ned. Motorboot Club	4699	3282	0	0	4699	3282	70		70	
Kon. Ned. Motorrijders Vereniging	24251	24266	1418	1891	22833	22375	100	133	98	
Ned. Ver. v Olympische Deelnemers	466	603	0	0	466	603	129		129	
Ned. Onderwatersport Bond	16031	18170	810	868	15221	17302	113	107	114	
Fed. Oosterse Gevechtscunsten	5004	5672	1713	1212	3290	4460	113	71	136	
Ned. Politie Sportbond	7281	5866	0	0	7281	5866	81		81	
Ned. Racquetball Associatie		572		117		455				
KNBRD Reddingbrigades Nederland	30314	29929	19143	18244	11171	11685	99	95	105	
Kon. Ned. Roei Bond	21314	23784	1883	1825	19431	21959	112	97	113	
Ned. Rolschaats, Bandy-, Skeeler F. d)	914	3354	522	1342	392	2012	367	257	513	
-rolhockey en kunstrijden		1071		539		532				
-bandy		103		54		49				
-skaten/skeelers		2180		749		1431				
Ned. Rugby Bond	7542	6675	1017	1285	6525	5390	89	126	83	
Kon. Ned. Schaak Bond e)	29483	25736	6951	7192	22532	18544	87	103	82	
Kon. Ned. Schaatsenrijders Bond f)	154283	162696	35485	37421	118798	125275	105	105	105	
Kon. Ned. Alg. Schermbond	2516	2140	822	686	1694	1454	85	83	86	
Kon. Ned. Schutters Associatie	36728	36579	919	1072	35809	35507	100	117	99	
Alg. Ned. Sjoelbond	3004	2868	144	213	2860	2655	95	148	93	
Ned. Ski Vereniging g)	158278	140507		15821		124686	89			
Stichting Spel en Sport	0									
Ver. voor Sport en Recht	242	296		—		—	122			
Ver. voor Sportgeneeskunde	579	602	0	—	579	—	104		0	
Ned. Genootsch. v Sportmassage	6723	6824	0	0	6723	6824	102		102	
Fed. van SMA's		—		—		—				
Ned. Sport Pers	0	—		—		—				
Ned. Studenten Sportstichting	59505	64491	0	—	59505	—	108		0	
Squash Bond Nederland	35343	57170	1320	898	34023	56272	162	68	165	
Taekwondo Bond Ned.	9269	8550	5649	5292	3620	2798	92	94	77	
Ned. Tafeltennis Bond	41805	38731	10600	10542	31205	28189	93	99	90	
Ned. Toer Fiets Unie	31626	31855	674	756	30952	31099	101	112	100	
Ned. Touwtrek Bond	3175	3024	32	80	3143	2944	95	250	94	
Ned. Triathlon Bond h)	8669	8895	579	365	8090	8530	103	63	105	
Kon. Ned. Voetbal Bond	102082	4102518	3	396817	447489	624007	577694	100	113	93
Ned. Volleybal Bond	156182	140549	48111	46823	108071	93726	90	97	87	
Sportbond Moderne Vijfkamp	800	420	154	45	646	375	53	29	58	

Tabel B3.1 (vervolg) Ledentalontwikkeling van NOC*NSF-lidorganisaties

	absolute aantallen						index-cijfers (1995=100)		
	totaal		junioren		senioren		totaal	junior	senior
	1995	1999	1995	1999	1995	1999			
Ned. Wandelsport Bond	31581	28055	17032	11355	14549	13	89	67	0
Ned. Waterski Bond	5025	4355	95	199	4930	4136	87	209	84
Kon. Ned. Watersport Verbond	98458	100455	14392	15864	84066	84591	102	110	101
Kon. Ned. Wielren Unie	17976	22555	2894	4456	15082	18099	125	154	120
Ned. IJshockey Bond	4704	6414	1579	1993	3125	4421	136	126	141
Kon. Ned. Zwem Bond	161684	153458	105403	91979	56281	61479	95	87	109
-zwemmen	72757	64451	47431	23612	25326	40839	89	50	161
-waterpolo	64674	39326	42161	9084	22513	30242	61	22	134
-synchroonzwemmen	16169	3848	10541	2100	5628	1748	24	20	31
-schoonspringen	8084	926	5270	169	2814	757	11	3	27
-diplomazwemmen		44907		0		0			

Bron: NOC*NSF (ledenstatistieken 1995, 1999)

BIJLAGE 4: LIDMAATSCHAP VAN SPORTVERENIGING NAAR VERSCHILLENDE SPORTEN

Tabel B4.1 Lidmaatschap van een of meer sportverenigingen, per sport en type sport, 1979-1999, 6-79-jarigen, percentage van de sporters

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
algemeen	57,0	57,5	57,8	59,3	56,6	51,8	101	102	102	105	100	92
Teamsporten	68,9	70,1	70,4	69,5	68,5	63,0	101	102	103	101	100	92
Duo-sporten	44,7	50,1	52,7	57,7	51,7	45,8	86	97	102	112	100	89
Solo-sporten ^a	28,3	26,2	24,7	31,1	32,2	30,6	88	81	77	97	100	95
Teamsporten												
Basketbal	33,4	41,2	40,8	36,3	30,5	32,1	110	135	134	119	100	105
Handbal	64,7	65,9	70,6	73,4	68,2	69,1	95	97	104	108	100	101
Hockey	71,5	72,8	75,7	80,2	82,4	68,3	87	88	92	97	100	83
Korfbal	75,3	71,9	81,8	81,4	77,2	77,6	98	93	106	105	100	101
Softbal/honkbal				43,2	41,7	39,8				104	100	95
Veldvoetbal	61,2	65,5	64,9	67,6	70,8	66,8	86	93	92	95	100	94
Volleybal	50,3	55,4	51,9	49,1	50,0	46,2	101	111	104	98	100	92
Zaalvoetbal	49,7	49,5	53,2	49,5	46,3	35,7	107	107	115	107	100	77
Duo-sporten												
Badminton	18,3	29,8	34,7	36,3	31,7	27,3	58	94	109	115	100	86
Squash					13,9	11,2					100	81
Tafeltennis	13,1	15,9	19,2	20,2	15,7	16,6	83	101	122	129	100	106
Tennis	58,7	61,9	58,4	65,2	63,1	59,0	93	98	93	103	100	94
Vecht-/verdedigingsport	84,0	85,6	79,7	79,7	81,9	75,7	103	105	97	97	100	92
Solo-sporten												
Atletiek	40,5	45,4	48,8	58,7	64,0	61,6	63	71	76	92	100	96
Auto/motorsport	32,4	26,7	25,1	28,2	15,9	11,8	204	168	158	177	100	74
Fitness/aerobics				62,1	60,1	53,1				103	100	88
Golf				38,9	44,2	36,4				88	100	82
Gymnastiek/turnen	65,6	64,9	60,8	61,0	53,3	61,6	123	122	114	114	100	116
Paardrijden	40,8	50,0	40,1	43,4	44,6	41,4	91	112	90	97	100	93
Schaatsen	3,2	3,4	3,1	5,0	10,9	12,6	29	31	28	46	100	116
Skeelers/skaten						2,9						
Toerfietsen/wielrennen ^b	2,6	2,9	3,0	4,8	4,0	3,2	65	73	75	120	100	80
Trimmen, joggen	13,7	10,9	10,0	7,7	10,3	8,9	133	106	97	75	100	86
Wandelsport ^b	3,0	2,4	2,4	5,6	4,7	4,7	64	51	51	119	100	100
Zeilen/roeien, kanoën, surfen	12,7	10,8	11,6	10,6	14,0	12,7	91	77	83	76	100	91
Zwemmen	11,4	9,8	10,6	10,6	11,6	11,6	98	84	91	91	100	100
Overig	58,2	63,4	59,0	52,8	60,6	48,6	96	105	97	87	100	80

a Excl. fiets-/wandelsport

b Definitie wijziging in 1991

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

BIJLAGE 5: DEELNAME AAN COMPETITIES/TRAININGEN NAAR VERSCHILLENDE SPORTEN

Tabel B5.1 Deelname aan competities of trainingen, per sport en type sport, 1979-1999, 6-79-jarigen, percentage van de sporters

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
algemeen	39,1	51,2	48,7	48,0	43,3	37,7	90	118	112	111	100	87
Teamsporten	66,7	72,5	73,3	72,7	69,0	64,6	97	105	106	105	100	94
Duo-sporten	23,3	39,4	38,5	39,2	34,9	30,9	67	113	110	112	100	89
Solo-sporten ^a	12,4	21,3	19,1	21,2	19,5	15,5	64	109	98	109	100	79
Teamsporten												
Basketbal	35,2	49,3	50,1	43,6	42,4	37,3	83	116	118	103	100	88
Handbal	66,1	75,6	78,2	75,4	68,4	68,7	97	111	114	110	100	100
Hockey	70,4	75,3	76,2	83,3	83,2	71,7	85	91	92	100	100	86
Korfbal	82,3	77,7	86,8	87,3	74,8	75,6	110	104	116	117	100	101
Softbal/honkbal				49,0	45,5	47,6				108	100	105
Veldvoetbal	63,2	68,9	67,0	68,8	70,9	71,1	89	97	94	97	100	100
Volleybal	42,9	57,0	60,6	57,0	52,6	45,5	82	108	115	108	100	87
Zaalvoetbal	50,2	54,5	57,8	53,8	51,5	42,8	97	106	112	104	100	83
Duo-sporten												
Badminton	10,3	22,5	27,8	25,3	20,3	21,2	51	111	137	125	100	104
Squash					7,0	7,3					100	104
Tafeltennis	11,8	17,1	20,8	22,2	14,9	19,1	79	115	140	149	100	128
Tennis	25,4	44,3	37,5	38,3	40,1	38,4	63	110	94	96	100	96
Vecht-/verdedigingssport	47,3	79,9	72,0	70,2	72,1	55,8	66	111	100	97	100	77
Solo-sporten												
Atletiek	46,5	52,5	54,3	64,5	58,2	60,4	80	90	93	111	100	104
Auto/motorsport	27,6	21,5	17,3	22,0	10,7	11,6	258	201	162	206	100	108
Fitness/aerobics				35,1	29,7	16,4				118	100	55
Golf				23,4	24,0	19,1				98	100	80
Gymnastiek/turnen	20,9	46,1	39,1	39,7	29,9	32,3	70	154	131	133	100	108
Paardrijden	25,0	43,8	36,6	33,8	30,6	29,8	82	143	120	110	100	97
Schaatsen	1,9	3,1	4,0	4,4	10,1	11,5	19	31	40	44	100	114
Skeelers/skaten						2,9						
Toerfietsen/wielrennen ^b	1,6	3,5	3,7	4,9	4,7	3,3	34	74	79	104	100	70
Trimmen, joggen	6,4	14,7	16,3	11,0	11,0	9,8	58	134	148	100	100	89
Wandelsport ^b	1,5	1,9	2,1	5,2	3,1	2,3	48	61	68	168	100	74
Zeilen/roeien, kanoën, surfen	6,6	7,4	8,9	7,0	8,6	6,3	77	86	103	81	100	73
Zwemmen	5,5	8,8	8,3	7,8	7,7	7,5	71	114	108	101	100	97
Overig	36,9	52,1	46,3	41,3	46,6	33,4	79	112	99	89	100	72

a Excl. fiets-/wandelsport

b Definitie wijziging in 1991

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

BIJLAGE 6: GEBRUIK SPORTACCOMMODATIES NAAR VERSCHILLENDE SPORTEN

Tabel B6.1 Gebruik van sportaccommodaties, per sport en type sport, 1979-1999, 6-79-jarigen, percentage van de sporters

	%						index					
	1979	1983	1987	1991	1995	1999	1979	1983	1987	1991	1995	1999
algemeen	88,2	86,2	87,0	88,3	86,7	82,6	102	99	100	102	100	95
Teamsporten	87,4	88,6	88,0	90,0	86,2	81,1	101	103	102	104	100	94
Duo-sporten	69,6	74,9	80,5	80,1	82,5	77,7	84	91	98	97	100	94
Solo-sporten ^a	81,0	75,9	76,0	79,2	79,3	76,4	102	96	96	100	100	96
Teamsporten												
Basketbal	85,1	87,9	96,8	78,3	77,6	73,5	110	113	125	101	100	95
Handbal	91,5	94,3	95,9	95,9	94,3	93,3	97	100	102	102	100	99
Hockey	86,5	87,7	90,6	95,0	92,8	88,6	93	95	98	102	100	95
Korfbal	94,7	94,3	98,1	95,9	97,9	95,2	97	96	100	98	100	97
Softbal/honkbal				77,9	82,1	87,6				95	100	107
Veldvoetbal	76,9	81,5	80,9	83,1	84,2	77,9	91	97	96	99	100	93
Volleybal	89,0	89,7	99,2	89,8	85,8	84,6	104	105	116	105	100	99
Zaalvoetbal	98,8	97,9	99,7	99,6	99,7	96,9	99	98	100	100	100	97
Duo-sporten												
Badminton	39,8	55,2	63,5	62,5	61,2	56,3	65	90	104	102	100	92
Squash					98,8	97,1					100	98
Tafeltennis	46,5	47,0	51,8	47,4	50,3	49,6	92	93	103	94	100	99
Tennis	83,8	88,7	90,2	90,1	90,2	91,6	93	98	100	100	100	102
Vecht-/verdedigingssport	96,3	95,9	95,2	96,0	96,8	95,7	99	99	98	99	100	99
Solo-sporten												
Atletiek	70,8	64,4	70,0	83,6	74,8	67,7	95	86	94	112	100	91
Auto/motorsport	19,3	26,1	19,6	25,9	24,3	31,7	79	107	81	107	100	130
Fitness/aerobics				89,9	89,4	90,2				101	100	101
Golf				89,0	89,2	87,4				100	100	98
Gymnastiek/turnen	94,6	91,5	92,3	91,7	94,6	93,5	100	97	98	97	100	99
Paardrijden	29,3	56,3	32,5	36,9	29,5	28,7	99	191	110	125	100	97
Schaatsen	27,7	32,4	25,0	25,7	43,3	58,5	64	75	58	59	100	135
Skeelers/skaten						11,0						
Toerfietsen/wielrennen ^b	8,2	7,4	8,6	8,0	8,2	9,7	100	90	105	98	100	118
Trimmen, joggen	30,7	24,4	21,5	14,6	18,5	19,6	166	132	116	79	100	106
Wandelsport ^b	8,4	6,5	0,0	6,0	6,3	7,8	133	103	0	95	100	124
Zeilen/roeien, kanoën, surfen	11,9	10,0	10,5	9,4	10,7	12,7	111	93	98	88	100	119
Zwemmen	88,5	82,4	90,5	89,0	88,4	88,8	100	93	102	101	100	100
Overig	62,6	72,2	73,3	67,7	63,5	56,5	99	114	115	107	100	89

a Excl. fiets-/wandelsport

b Definitie wijziging in 1991

Bron: SCP (AVO 1979-'99)

LITERATUUR

- Bottenburg, M., van (1994)
Verborgen competitie. Over de uiteenlopende populariteit van sporten. Amsterdam: Bert Bakker.
- Bottenburg, M., van & K. Schuyt (1996)
De maatschappelijke betekenis van sport. Arnhem: NOC*NSF.
- Breedveld, K. (1999)
Regelmatig onregelmatig. Spreiding van arbeidstijden en de gevolgen voor vrije tijd en recreatie. Amsterdam: Thela Thesis.
- Breedveld, K. (1999)
4 + 2 = 7. Arbeiduurverkortung, taakcombinatie en opvang, opvoeding en onderwijs van 4 tot 12 jaar oude kinderen. SCP: Den Haag.
- Breedveld, K. & A. van den Broek (2000)
Geen angst voor de 24-uurs economie. Economisch Statistische Berichten, 85(4254), 379-381.
- Broek, A., van den, W. Knulst & K. Breedveld (1999)
Naar andere tijden? Tijdsbesteding en tijdsordering in Nederland, 1975-1995. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A., van den & J. de Haan (2000)
Cultuur tussen competentie en competitie. Amsterdam / Den Haag: Boekmanstudies / SCP.
- CBS (1962)
Vrije-tijdsbesteding in Nederland 1962-1963. Rapport in acht delen (a/h) verschenen tussen 1964 en 1966. Zeist: W. de Haan.
- CBS (1998)
Sport in Nederland. Voorburg / Heerlen: CBS.
- CBS (2000)
Statistisch Jaarboek 2000. Voorburg / Heerlen: CBS.
- Crum, B. (1991)
Over de versporting van de samenleving. Reflecties over bewegingsculturele ontwikkelingen met het oog op sportbeleid. Rijswijk: Ministerie van WVC.
- Diopter - Janssens & Van Bottenburg BV (2000)
Richtlijn sportdeelname-onderzoek (RSO). Standaardmodel voor onderzoek naar sportdeelname. 's Hertogenbosch: Diopter - Janssens & Van Bottenburg BV.
- Haan, J., de & W. Knulst (2000)
Het bereik van de kunsten. Een onderzoek naar veranderingen in de belangstelling voor beeldende kunst en podiumkunst sinds de jaren zeventig. Den Haag: SCP.
- Heuvel, M., van den & H. van der Poel (1999)
Sport in Nederland. Een beleidsgerichte toekomstverkenning. Tilburg: Tilburg University Press.
- Heuvel, M., van den & H. van der Werff (1998)
Trendanalyse sport. Ontwikkelingen in sportdeelname en organisatiegraad van de sport in de periode 1975-1995. Tilburg: Katholieke Universiteit Brabant.
- Hildebrandt, V.H., W.T.M. Ooijendijk & M. Stiggelhout (1999)
Trendrapport bewegen en gezondheid 1998/1999. Lelystad: Koninklijke Vermande.
- Huijser, R., H. van der Poel & K. Breedveld (1998)
Flexibele arbeid en de gevolgen voor de sport. Arnhem: NOC*NSF.
- KidWise (2000)
Kwantitatief onderzoek jongeren en sport. Amsterdam: Kidwise.
- Maassen, M. (1999)
Betaalde liefde. Voetbal van volkssport tot entertainment-industrie. Nijmegen: SUN.
- Ministerie van VWS (1996)
Wat sport beweegt. Den Haag: SDU.

- Mommaas, H., M. van den Heuvel & W. Knuist (2000)
De vrijetijdsindustrie in stad en land. Een studie naar de markt van belevenissen. Den Haag: WRR / SDU.
- NOC-NSF (1996)
Sporters in cijfers 1978-1994. Ledentalontwikkeling van NOC*NSF-lidorganisaties. Arnhem: NOC*NSF.
- Nyfer (1999)
Meer werken, minder zorgen. Arbeid en zorg in wetgeving en CAO's. Breukelen: Nyfer, 1999.
- Poel, H., van der (1993)
De modularisering van het dagelijkse leven. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Poel, H., van der & S. Raaijmakers (1998)
Vol leven en beweging. Sport- en bewegingsgedrag van jongeren, 1975-1995. Mens en Maatschappij, 73(3), 277-291.
- Raad voor het Jeugdbeleid (1995)
Jeugd in beweging. Sport is plezier waar je gezond van wordt. Utrecht: SWP.
- SCP (1994)
Sociaal en Cultureel Rapport 1994. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- SCP (1996)
Sociaal en Cultureel Rapport 1996. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- SCP (1998)
Sociaal en Cultureel Rapport 1998. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- SCP (2000)
Sociaal en Cultureel Rapport 2000. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Strijp, A.G.P. (1996)
Individualisering in de sport. Beleid & Maatschappij, 23(1), 5-18.
- Wippler, R. (1968)
Sociale determinanten van het vrijetijdsgedrag. Assen: Van Gorcum.

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt elke twee jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma (2000-2001) is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel (prijswijzigingen voorbehouden). Een complete lijst is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

Sociale en Culturele Rapporten

Sociaal en Cultureel Rapport 1998. ISBN 90-5749-114-1 (f 90,50/€ 41)

Sociaal en Cultureel Rapport 2000. ISBN 90-377-0015-2 (f 75,00/€ 34)

Nederlandse populaire versie van het SCR 1998

Een kwart eeuw sociale verandering in Nederland; de kerngegevens uit het Sociaal en Cultureel Rapport. Carlo van Praag en Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-6168-662-8 (f 24,50/€ 11)

Engelse populaire versie van het SCR 1998

25 years of social change in the Netherlands; Key data from the Social and Cultural Report. Carlo van Praag and Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-6168-580-x (f 24,50/€ 11)

Sociale en Culturele Studies

23 Leesgewoonten. (1996) ISBN 90-5250-915-8 (f 60,00/€ 27)

24 Secularisatie en alternatieve zingeving in Nederland. (1997)
ISBN 90-5250-930-1 (f 51,00/€ 23)

25 Trends in onderwijsdeelname. (1998) ISBN 90-5749-110-9 (f 51,00/€ 23)

26 Tussen bed en budget. (1998) ISBN 90-5749-119-2 (f 62,00/€ 28)

27 De stad op straat. (1999) ISBN 90-5749-120-6 (f 51,00/€ 23)

28 Scholen onder druk. (1999) ISBN 90-5749-138-9 (f 62,00/€ 28)

29 Naar andere tijden? (1999) ISBN 90-5749-510-4 (f 51,00/€ 23)

Cahiers

147 Rapportage gehandicapten 1997 (1998) ISBN 90-5749-111-7 (f 47,00/€ 21)

148 Rapportage jeugd 1997 (1998) ISBN 90-5749-112-5 (f 36,00/€ 16)

149 Sociale en Culturele Verkenningen 1998. ISBN 90-5749-113-3 (f 36,00/€ 16)

150 Een bestaan zonder baan (1998). ISBN 90-5749-115-X (f 36,00/€ 16)

151 Armoedemonitor 1998. ISBN 90-5749-116-8 (f 41,50/€ 19)

152 Van hoog naar laag; van laag naar hoog (1998). ISBN 90-5749-117-6 (f 36,00/€ 16)

- 153 Rapportage minderheden 1998 (1998). ISBN 90-5749-118-4 (f 52,00/€ 24)
- 154 Vrijwilligerswerk vergeleken: Nederland in internationaal en historisch perspectief. Civil society en vrijwilligerswerk 3 (1999). ISBN 90-5749-121-4 (f 47,00/€ 21)
- 155 Rapportage ouderen 1998 (1999) ISBN 90-5749-122-2 (f 47,00/€ 21)
- 156 Verspilde energie? Wat doen en laten Nederlanders voor het milieu (1999) ISBN 90-5749-123-0 (f 31,00/€ 14)
- 157 Sociale en Culturele Verkenningen 1999 (1999) ISBN 90-5749-130-3 (f 41,50/€ 19)
- 158 Naar draagkracht (1999) Een verkennend onderzoek naar draagvlak en draagkracht voor de vermaatschappelijking in de geestelijke gezondheidszorg. ISBN 90-5749-131-1 (f 36,00/€ 16)
- 159 Variatie in participatie. Achtergronden van arbeidsdeelname van allochtone en autochtone vrouwen (1999) ISBN 90-5749-133-8 (f 31,00/€ 14)
- 160 Rapportage minderheden 1999 (1999). Positie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. ISBN 90-5749-136-2 (f 52,00/€ 24)
- 161 Lokaal jeugdbeleid (1999). Een inventariserend onderzoek. ISBN 90-5749-134-6 (f 31,00/€ 14)
- 162 Tussen overschot en tekort (1999). De aansluiting tussen onderwijs en arbeid in de quartaire sector en in de marktsector vergeleken (1999). ISBN 90-5749-135-4 (f 36,00/€ 16)
- 163 Armoedemonitor 1999 (1999). SCP/CBS. ISBN 90-5749-140-0 (f 41,50/€ 19)
- 164 Gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (1999). Een inhoudelijke en bestuurlijke typering. ISBN 90-5749-517-1 (f 31,00/€ 14)
- 165 Duurzaam milieu, vergankelijke aandacht. Een onderzoek naar meningen, media en milieu (2000). ISBN 90-5749-524-4 (f 31,00/€ 14).
- 166 Het bereik van de kunsten. Het culturele draagvlak deel 4 (2000). ISBN 90-5749-511-2 (f 41,50/€ 19)
- 167 Digitalisering van de leefwereld. Een onderzoek naar informatie- en communicatietechnologie en sociale ongelijkheid (2000) ISBN 90-5749-518-X (f 41,50/€ 19)
- 168 Rapportage gehandicapten 2000. Arbeidsmarktpositie en financiële situatie van mensen met beperkingen en/of chronische ziekten (2000) ISBN 90-377-00-136 (f 39,95/€ 18)

SCP-publicaties

- 2000/1 De maat van de verzorgingsstaat. Inrichting en werking van het sociaal-economisch bestel in elf westerse landen (2000). ISBN 90-377-0014-4 (f 35,00/€ 16)
- 2000/2 Sociaal en Cultureel Rapport 2000. ISBN 90-377-0015-2 (f 75,00/€ 34)
- 2000/3 Secularisatie in de jaren negentig. Kerklidmaatschap, veranderingen in opvattingen en een prognose (2000). ISBN 90-377-0019-5 (f 25,00/€ 11)
- 2000/4 De kunst van het combineren. Taakverdeling onder partners (2000). ISBN 90-377-0021-7 (f 35,00/€ 16)
- 2000/5 Emancipatiemonitor 2000 (2000). ISBN 90-377-0022-5 (f 35,00/€ 16).
- 2000/6 Armoedemonitor 2000 (2000). ISBN 90-377-0026-8 (f 40,00/€ 18).
- 2000/7 Rapportage jeugd 2000 (2000). ISBN 90-377-0028-4 (f 45,00/€ 20).

Werkdocumenten

- 65 Hybrid governance. The impact of the nonprofit sector in the Netherlands (2000).
ISBN 90-377-0029-2 (*f* 25,00/€ 11).
- 66 Van arbeids- naar combinatie-ethos (2000) (*f* 15/€ 7)
- 67 De toekomst van de AWBZ (2000) (*f* 15/€ 7)
- 68 Ontwikkeling van sportgedrag (2000) (*f* 15/€ 7)
-

Onderzoeksrapporten

- 2000/2 Altijd weer die auto! (2000). ISBN 90-377-0030-6 (*f* 25/€ 11).
- 2000/8 Knelpunten in het stedelijk jeugdbeleid. ISBN 90-377-0047-0 (*f* 25/€ 11).